

2

SISUKORD

- E. SÄRGAVA: ESIMENE EESTI PRESIDENT K. PÄTS
I. ULUOTS: PRAEGUSAJA POLIITILISI PROBLEEME
H. VIRES: MEIE KULTUURPOLIITILINE VÄLISORIENTATSIOON JA BALTO-
SKANDIA IDEE
O. LOORITS: EESTI ELIIDI PROBLEEM ÄRKAMISAJA TAUSTAL
J. ROOS: E. SÄRGAVA-PETERSON NATURALISMI KANDJANA EESTI
KIRJANDUSES
M. KULDKEPP: RAHVAMAJANDUSLIXEST TÖÖJÖURESERVIDEST EESTIS
A. RAUDMÄE: MUULASTE OSATÄHTSUS EESTI KINDLUSTUSALAL

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

- E. SALURAND: UUE AJAJÄRGU ALGUL. KOONDUMIST RIIGIVOLIKOGUS.
RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE STATISTIKAT

MAJANDUSLIK RINGVAADE

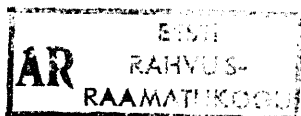
- NELJAST MAJANDUSPOLIITILISEST KÖNEST

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

- K. S.: TÄHTSAMAD VÄLISPOLIITILISI SÜNDMUSI

KIRJANDUS

- A. VAGA: „EESTI VABADUSSÕDA 1918--1920“ I

ÜLD-MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

ERK-ide LIIDU VÄLJAANNE

NR. 2 (54)

21. MAI 1938

VI AASTAKÄIK

ESIMENE EESTI PRESIDENT KONSTANTIN PÄTS.

Kui möödunud nädalal jüripäeval 23. IV ja järgneval päeval toimusid Eesti Vabariigi Presidendi valimised ja presidendi ametisse astumine, siis oli enne valimisärevus niisama suur kui pärast rõõm ja rahuldus. Enne küsiti: „Kes saab presidendiks? — Ja kui langes liisk ja sai teatavaks, et 219 häält 238-st on antud K. Pätsile, siis suruti kätt, raputati seda tugevalt... Esimese Eesti Presidendi sõit Kadrioru lossi kujunes suurimaks auavalduseks temale. President K. Päts kõneles ise pühapäevaõhtul peo-lauas oma lähematele lauasistujatele: „See oli esimest korda mu elus, kus ma nägin oma läbisõidul niipalju rahvast tänavail mind austamas ja mulle õnne soovimas kui täna!“

Miks kujunes esimese Eesti Presidendi K. Pätsi valik presidendiks sääraseks sündmuseks üle kogu riigi?

Sellele ei ole raske vastata, kui tunneme oma elu viimase 30—40 aasta kestusel.

Meie elu oma suurimais ja tähtsaimais avaldusis on nii seotud K. Pätsi nimega, et võimatu on seda mitte näha, mitte tunda.

Siin ei tarvitse olla ühe või teise meie poliitiliste püüete või kihtide mõtteosaline või mitte, siin ei ole aega salata maha ühe või teise tunnustatud tegelase teeneid või eelistada seda või teist Eesti elule kasutoomises; ei, seda ei ole sugugi vaja: K. Pätsi tegevus paistab ilma kõige sellela igale meie elu vaatlajale nagu iseenesest silma.

Algame kas või meie linnavalitsuste eestistamisega ja lõpetame kas või kodu-kaunistamisega; ikka ja alati torkab neis nähtustes silma K. Pätsi kuju.

Kuid kui vaadelda meie riigi kui niisuguse kujunemist, selle kujundamist nii alg- kui ka raskeil päevil, siis ei saa salata, et siin on suurim töö lasunud

KONSTANTIN PÄTS

just K. Pätsi õlgadel kuni kõige viimaste aegadeini. Aga veel enam: on olnud aegu ja juhtumeid, millal K. Päts võttis riigi elu juhtimise enese kätte just siis, kui keegi teine ei tahtnud, ei julgenud, ei suutnud; — K. Päts aga pidi tahtma, ja julges ja suutis! Ja see on K. Pätsi asendamatu teene; seda tunnevad ja tunnustavad niihästi üksikud inimesed, laiad kihid ja rahvas oma teadlikumas hulgas.

Kui koguda kokku siin ja seal ilmunud avaldised K. Pätsi teenete kohta meie elus, siis saame õige paksu ja suure raamatu neist.

Olgu siin mõningad:

E. Hubel (Mait Metsanurk) sõnab: „See ei ole tõesti mingi juhus, et K. Päts on mees, kes rahva ja riigi juhiks on sündinud, keda rahvas selleks aegaks peab.”

A. Tupits: „Tänu K. Pätsile loodi Eesti riik. Tema päästis Eesti.”

Ed. Laaman: „Jutustada K. Pätsi osast Eesti iseseisvuse võitluses tähendab: jutustada Eesti iseseisvuse võitlusest enesest, sest K. Päts oli alati seal, kus võitlus kõige tugevam;” ja teisel: „Kui ütelda, et K. Päts on esimene Eesti riigimees, siis pole sellega midagi erilist öeldud, aga mis tähtsam: ta on jäänud seda tänapäevani;” ja jälle: „vaevalt on Eesti suur vabadus-

võitlus kelleski teises nii täielikku kehastust leidnud kui oma esimeses riigimehes.”

O. Kurvits: „Ei leidu ühtki Eesti avaliku elu tegelast ja riigimeest, kelle tegevus ja töö oleks nii lähedalt ja kestvalt seotud Eesti rahvaväega, kui seda on K. Päts. Kõigiti õigustatult loetakse teda Eesti rahvaväe, järelikult ka meie praeguse kaitseväge üheks silmapaistvamaks ja teeneterikkamaks loojaks.” — Jne., jne., jne.

Sääraseid otsuseid K. Pätsi tegevuse üle võib pikendada enam, kui seda lubab praegune ruum siin, ja nende üldkokkuvõtte on meie esimesele presidendile ülendav, kõrgelt hindav.

Ja kui 25. IV s. a. K. Päts andis oma vande kui esimene president kõva, kindla ja paljutöotava häälega, siis hindas rahvas seda: ta teadis, kes hakkab juhtima riiki uue põhiseaduse järele!

Loodan ja usun, et see rahva heameel ei olnud mitte ainult seoses ilusa ilmaga, vaid kindlas teadmises ja usus meie esimese presidendi K. Pätsi isiku ja tema teenete teadlikus hindamises ja lootuses ja usus tema juhatusel õnnelikku tulevikku.

Seda andku saatus meie presidendile ja meie rahvale!

Ernst Säreava.

PRAEGUSAJA POLIITILISI PROBLEEME.

Eesti haritlaskonnas on tugevasti tunda kõige uuemaid ja ühtlasi põhjapanevamaid riigi ja sotsiaalse elu probleemide lahendamise lähtekohti. Üheks sääraseks igaveseks probleemiks on riigi ja ühiskonna vaherkord. Praegune aeg meie lähemate ja kaugemate naabrite juures on iseloomustav selles mõttes, et ühelt poolt täielikult püütakse individualismi selle sõna kõige otsemas ja kindlamas mõttes maha suruda võimaluse korral viimaste konsekventsideni. See on lähtekoht, kus lõpptulemusena riigi või üksiku rahvaklassi nimel teatava totaalsuse loomine ühiskonnas laostab eneses täielikult isiksuse ja sellest ei jää palju enam järele. Teisalt aga leiame meie siiski eeskätt 18. sajandist pärineva individualistliku mõtteviisi esilekerkimist. Selle järgi üksikul isikul, üksikul indiviidil on oma osa täita kogu rahva ja riigi elus — seda elu mitmekesistades, temale andes õieti kõike seda rikkalikku viljastust, mis arenenud sotsiaalne ja riiklik elu oma lõpptulemusena peab andma. Ei ole kahtlust, et individualism ja selle vastandina sotsialism või totalism end praegusaaja ühiskondlikus elus tugevasti tunda ei anna mitte ainult teoreetiliselt, vaid ka praktiliselt. On selge, et niisugustel asjaoludel ka Eestis see põhiprobleem on säilinud ja on pidanud kerkima ja ongi kerkinud ning lähemas tulevikus veelgi kerkib.

Ei ole kahtlust, et meil õige suurel määral on olemas individualismi tendentsi ja kalduvust. Meie lähem poliitiline minevik on selles asjas annud õige tõsiseid väljendusi. Samal ajal, kõige viimastel 4—5 aastal, on selles suhtes tehtud nii põhimõttelisi kui ka tegelikke katseid teatavaid kitsendusi esitada. Uues põhiseaduses on püütud sellele küsimusele lahendust anda. See lahendus seisneb selles, et on lähtunud individuaalsest vabadu-

sest. Aga seda individuaalset vabadust on püütud, niipalju kui põhiseaduse loojad oskasid teha, seosesse viia kogu ühiskonna ja riigi huvidega. Seda lähtekohta uues põhiseaduses võiks nimetada sotsiaalseks, lepitavaks individualismiks või solidaarseks individualismiks.

Lähem Eesti tulevik peab kahtlemata leidma praktilise tee uute põhimõtete kohaselt meie ühiskondliku ja riikliku elu lahendamise alal. Kuid siin paistab olevat teatavaid raskusi. Ei ole kahtlust, et meil on niisuguseid mõtteviise, mis suunavad sellele, et individualistlikku avaldust kõiges ta mitmekesisuses võimalikult tagasi suruda. Niisugusel ajal ei näi olevat mingit kahtlust selles, et teiselt poolt veel suurema hooga püütakse individualistliku vabaduse printsiipi edasi arendada ja teda õieti kasutada selle abinõuna, mille kaudu saab meie rahvast rohkem oma poole võita ja teatavat just nagu uudsust meie ellu tuua.

Kahtlemata selle küsimuse lahendamine peab sündima ühel või teisel viisil ka normide andmise kaudu. Aga seda küsimust ei saa siiski ei lõplikult ega rahuldavalt lahendada üksinda normide teel ei seaduste ega määruste kaudu. Kõige suuremaks ja otsustavamaks teguriks selle küsimuse õigeks lahendamiseks on ikka see, kuivõrd Eesti ühiskond oma paremate mõõduandvamate ja otsustavamate moraalsete tegurite näol seda küsimust oma seesmiste tõekspidamiste järgi lahendada tahab ja loodab. Ajaloolised katsed selles asjas võiksid väärtuslikud olla. Ajaloolised kogemused näitavad, et oma aja raamistikus äärmuseni viidud individualistlikud vabadused on tavaliselt lõppenud nende vabaduste hävinemisega. Sagedasti just nende vabaduste lipu all on võidetud ja võidukalt lõpule viidud isiku õiguste hävitamine. Samal ajal aga märkame meie teistel juhtudel, kus rohkem on seesmiselt mõõtu peetud individualistliku vabaduse väljenduses, et see vabaduse põhimõte on säilitatud. Sel viisil on ikka ja otsustaval määral sellest, kuivõrd vastava vabaduse kasutajad ise oskavad ja mõistavad seda vabadust kasutada nõnda, et selles kaaskodanikud ega ühiskond otsustavas lahingus ei kannataks.

Teine probleem, mitte vähem tähtis, seisneb selles, kuidas riiki endale kujutella ja temast vastavaid järeldusi teha. Ma mõtlen riiki nimelt niisuguses kompositsioonis, nagu ta ühe või teise inimese teadvuses esineb, sest sellest, kuidas riik kajastub inimeste teadvuses, on lühike lõppude-lõpuks inimeste suhtumine riigisse ja inimeste poolt riigile esitatavad nõuded.

Ka siin meie oleme praegu haruldaselt erinevatel positsioonidel. Praegusel ajal on uuesti kerkimas vaade, mille järgi üks isik on see, kelle tahe on ühtlasi kogu riigi ja rahva tahe: üks valitseja, üks valitsus, üks maa ja üks rahvas. Riik ei ole selles kujutluses midagi säärast, mis kajastub kuidagi otseselt rahva ja ta mitmesuguste osade näol, vaid kõik rahva osad peavad olema paigutatud ühte teatavasse kontseptsiooni, mida omab riigi valitseja, riigi juht riigi ja rahva elust.

Teine vaade on demokraatia. Riik ei ole selle kontseptsiooni järgi absoluutne tervik, vaid riik väljendab end rahvas ta mitmekesisuses. Selleks aga, et see mitmekesisus teatava terviku moodustaks, on vajalik neid mitmekesisusi ühikuks luua. Poliitiline demokraatia katsub seda teha seaduste abil, valimiste kaudu ja muude vastavate abinõudega. Kuid ekslik on arvata sel viisil üksinda demokraatiat saada. Demokraatia peab olema niisama juhitud

Prof. J. ULUOTS

arusaamisest, mille järgi rahvas ise oma vastavate osade näol on riigielu tegur ja sellega ka riigielu juhtija. See tõekspidamine ja see arusaamine peab olema elanikes ja seda meie võiksime nimetada moraalseks demokraatiaks.

Poliitiline demokraatia ja ühes sellega juriidiline demokraatia ei ole iseenesest teostatavad. Meie võime väga hästi anda mitmesuguseid seadusi, mis kõiki demokraatia tunnuseid kannavad, aga säärane riik, kui ta ei ole kantud rahva teadvusest, kaob varem või hiljem. Ta jääb elanikest kaugemale. Selle vastu aga demokraatia, mis moraalse demokraatiana esineb, hakkab varem või hiljem väljenduma õiguslikus demokraatias.

Nagu öeldud, praegune aeg on iseloomustav selles mõttes, et riigist arusaamine rahvaste teadvuses on haruldaselt erinev. Seesugustel oludel kipub kogu rahvusvaheline elu teatavatesse rinnetesse jagunema. On endast mõistetav, et sama probleem Eesti põhiseaduses lahenduse pidi leidma. See lahendus seisneb selles, et rahvast ta mitmekesisites osades riigielu teguritena arvestatakse. Samal ajal aga luuakse sellest mitmekesisest koostisest teatav tervik tarviliku painduvuse, kõvaduse ja sitkusega. Kuid see poliitiline ja õiguslik demokraatia, mis põhiseaduses väljendub, ei ütle iseenesest veel palju. Meil Eestis on äärmise tähtsusega see, missugusel kujul moraalne demokraatia meie hingeelus avaldub.

Meie peame selles suhtes tunnustama, et suur hulk ka meie vanemaid demokraatiat kaitsjaid on suurel määral siiski võlunud juriidilisest ja poliitilisest demokraatiast. Teist külge, otsustavat külge, demokraatiat kaitseks moraalset demokraatiat mõttes sagedasti ei arvestata. Niihästi meie haritlaskonnas kui ka suurtes elanikkonna kihtides on selles asjas ka vastupidiseid vaateid. Ei ole kahtlust, et mitmed meie ringi vaatavad ja peavad kõige otstarbekamaks riiki sel kujul, kui oleks „üks valitseja, üks valitsus, üks rahvas ja üks maa.“ Ei ole kahtlust ka selles, et suur hulk meie rahvast on selles küsimuses ebasabiilne. Ta tahaks heameelega riigielust osa võtta, aga samal ajal just nagu tahaks näha, et teatav totaalsus ka riigielus esineks. Kes tähelepänelikult meie avalikku elu on jälginud, see peab tunnustama, et elanikkond osutub ta tegevuses ebasabiilseks — ühtedel asjaoludel olles poliitilise demokraatlikkuse kaitsja, teistel asjaoludel — poliitiliselt totaalsuse ja juhtimise pooldaja. Selles mõttes ei ole meil veel moraalset demokraatiat tarvilikul määral olemas.

Kui niisuguses olustikus käsitada meie edaspidist poliitilist arengut, siis sel alal on veel suuremal määral, kui esimesena mainitud probleemid, suurt vastutust kanda kõigil meie teadlikel kodanikel, eeskätt haritlaskonnal, kes on rahva kaudu kõige rohkem saanud oma vastava eelhariduse näol kõike selleks, et siin selgitavat kindlust ja selgeid seisukohti väljendada. See seisukoht peaks seisnema selles, et meie ka siin vastavalt praeguloodud poliitilisele ja juriidilisele demokraatiale oskaksime luua tarvilikku moraalset demokraatiat.

Kui see tarvilikul määral ei toimu, siis ei ole veel meie põhiseaduse kriis lahendatud, vaid ta võib edasi kesta. Meie võime ka öelda, et kui on kogu aeg püütud demokraatiat alusel meie riigikorda luua ja kui see ei anna tulemusi, siis kahtlemata hakatakse katseid tegema teissuguses suunas, arvesse võttes lähemast ja kaugemast ümbrusest eeskujusid ja seniseid kogemusi. Seepärast pole veel igati, kes ütleb, et ta on demokraat, — demokraat demokraatiat teostamisel. Demokraatiat, et teda ellu viia, vajab kahtlemata suuremal määral kui juriidiliste normide andmist, kogu rahva kasvatamist. Oleneb seepärast otseselt poliitilise juhtkonda kuuluvatest isikutest, aga mitte vähemal määral, vaid suuremal määral ka meie avalikku arvamist kujundavatest teguritest, kui võrd selles asjas edasi jõutakse. Kui meie tahame demokraatlikku riigikorda säilitada, siis peame oskama seda demokraatiat solidaarsuse suunas arendada — riigi ja ühiskonna vahekorras suhtes. Ilma selle solidaarsuseta meie ei jaks ega jõua oma demokraatiat alal hoida.

Sel viisil selgitanud kaks probleemi, mis väga mitmesugustes varjundites ja avaldustes meie elus avalduvad, heidaksime pilgu meie rahva ja riigi elu füüsilisele alale, kolmandale probleemile.

Rahvaste elus on järeltuleva soo arv mõõduandva tähtsusega. Ei rahva energia, mis avaldub teaduses ja kunstis ning üldse tema vaimus, ei rahva jõud, mis avaldub tema majandusliku tegevuse alal, ei jõua siiski vajalikul määral vastu panna teistele rahvastele, kui ta ei ole energiliselt oma järelkasvu soetanud.

Loodus ei kannata rahvaarvu suhtes tühjust, — see asjaolu on meie lähema poliitilise ja riikliku elu tähtsamaid päevaküsimusi. Eestlane ei ole iseenesest mitte vähevõimeline järelkasvu saavutama. Kui vaadata eestlaste arvu 1711. aastal, pärast tol ajal asetleidnud suurt katku seoses Põhjasõjaga, ja silmas pidades seda äärmist väikest rahvaarvu ise-

ärانى mõningates kohtades, siis kogu 18. sajandi läbi rahvaarv kasvab võrdlemisi väga kiiresti. 19. sajandi esimestel aastakümnetel see arv ka veel kasvab, kuid mitte enam sedavõrd suurel määral. Haruldasel kombel, kohe pärast meie rahva, nimelt talupoegade vabastamist orjusest, hakkab kiiresti meie rahvaarv kasvama, mis kestab möödunud sajandi 60—70. aastatel. Hiljem aga hakkab see vähenema ja nüüd oleme, nagu kõigile teada, jõudnud nullpunktini ja oleksime allapoole nullpunkti vajunud, kui tähtsal määral Setumaa ei oleks asjast teataval määral välja aidanud.

Asjaolu, et rahvas tarvilisel määral ei kasva, avaldub kõikidel elualadel. Ei ole ühtki eluala, kus rahva juurdekasv suuremal või vähemal määral ei avalduks. See avaldub endastmõistetavalt majanduselusel, aga ta mõjutab ka rahva vaimset elu ja vaimugi kõigis ta avaldustes. Seepärast on üheks kõige tõsisemaks küsimuseks meie rahvaarvu kasvamise küsimus. Selle küsimuse lahendamine on aga suurel määral seotud eespooltoodud kahe probleemiga. Ei ole kahtlust selles, et rahvaarvu suurem või vähem järelkasv on tingitud mitmesugustest objektiivsetest oludest, kuid arvamane, et rahvaarvu lõplikuks määrajaks oleksid ainult välised olud, ei pea paika. Kahtlemata on otsustava tähtsusega ikkagi seesmised hingeolulised tegurid. Need hingeolulised tegurid on nähtavasti ühel või teisel põhjusel Eestis viimasel ajal haigeks jäänud, haigeks sõna otseses mõttes. Kui kogu ümbruskond mobiliseerib oma juurdekasvu ja kui Eestis seda mitte ei tehta, siis tuleb seda kindlasti lugeda haiguse tunnuseks.

Siin peab kontsentreeritud, aga ühtlasi süstematiseeritud abinõude kasutamane kõigil aladel aset leidma. Selleks, et need abinõud teostamist leiaksid, on tarvis iseärانى vaimset, psühholoogilist ettevalmistust. Ka siin lasub haritlaskonnal väga tõsine ülesanne. Kui siin haritlaskond end tarvilikul määral ei avalda, siis osutub ta selleks osaks rahva kehas, mis oma funktsioone ei täida. Vastavate korralduste ellukutumise kaudu haritlaskond saaks siin palju teha. Kuid ühtlasi kogu elanikkond rohkem kui kuskil mujal peaks olema kaasa tõmmatud tugeva agitatsiooni kaudu, selle sõna kõige paremas ja heas mõttes. Kui meie edaspidine riiklik ja poliitiline tegevus selles asjas küllalt aktiivne ei ole, siis oleme tegemata jätnud midagi säärast, mille läbi teistel aladel tehtu võib osutada asjatuks, ja mis varem või hiljem peab koguni kaduma.

Kui paarkümmend aastat tagasi veel võis kahelda, et teatava põhjaliku korraldamisega ehk ei jõuta siin palju ära teha, siis uuema aja andmete varal näib siiski see vaade kõrvale lükatud olevat. Kui roomlased ei jõudnud mitmesuguste seadustega ja muude abinõudega oma rahvaarvu suurendada hädaohu ajal, siis kõige uuemad andmed Euroopast ja mujalt näivad selle vastu rääkivat. Ainult on vaja õigeid abinõusid. Ei äita ainult ja üksnes seadused ja korraldused, vaid rahva seesmine tööks pidamine, rahva mentaliteet, rahva moraalne ellusuhtumine on see, mis siin otsustava tegurina esineb. Kui meie sellele seisukohale oleme jõudnud rahvast viia ja elu ennast vastavalt korraldada, siis tahes-tahtmata jõuame sellest hädaohust üle ja meie tulevik on suuremal määral kindlustatud.

Järgmine ja nimelt neljas probleem on see, kui suurel määral meie oma vaimset iseseisvust saame säilitada ja hoida. Peab ütleva, et see probleem just nagu ei ole tähtis suurte rahvastel, vaid ainult väikestel. Seda arvamist võib meie tegelaste seas sagedasti tunda ja ka mõnikord avaldatuna kuulda. Aga see arusaamine on ekslik. Suured rahvad peaaegu eranditult panevad erakordselt rõhku sellele, et nende vaim

lehviks võimalikult laialdaselt ja et nende vaimu saavutused oleksid need, mis viivad rahvaid sinna, kuhu nende arvates peab minema. Iga rahvas ja eriti suured rahvad on seetõttu väga aktiivsed oma vaimset ekspansiooni teostama. See vaimne ekspansioon ei ole mitte vähem tähtis selle teostajaile ja mitte vähem tähtis ühtlasi rünnatavatele kui majanduslik ja poliitiline ekspansioon, mida meie võrdlemisi rohkem silmas peame ja mis meile on rohkem kujutletav. Vaimse ekspansiooni kaudu jõutakse ja saadakse ka majanduslikku, poliitilist ja tarbe korral ka sõjalist ekspansiooni teostada suuremal määral, kui see vahest muidu oleks teostatav. Seepärast ka need rahvad, kes veel pole osanud vaimset ekspansiooni teostada suuremal määral, kui see muidu oleks teostatav, — püüavad oma vaimset autarkiat säilitada. Nõnda kui inimene ei esine ühikuna mitte ainult füüsiliselt, vaid eeskätt vaimselt, nõnda ka rahvas, et olla iseseisev, vajab kõigepealt vaimset isiksust. Siin pole väikerahvastel kahtlemata mitte vähem tähtis kui majandus- ja ka sõjapoliitikas, säilitada vaimset iseseisvust. Meie vabariigi algul meie avaliku elu tegelased ei annud endile aru tarvilikul määral neist ohtudest, millest eespool mainitud, ega ka neist rünnakuist, mis ühel või teisel pool toime tulnud. Aga mida rohkem aega edasi ja mida rohkem oleme näidanud oma majanduslikku, poliitilist ja õiguslikku sõltumatust, seda rohkemal määral oleme jõudnud selgusele ka oma vaimse iseseisvuse vajadusest. Selles suunas peame meie edasi minema. Ainult siis jõuame tarvilikul määral ka teistel aladel oma iseseisva rahva elu kõvendada ja tugevdada, kui meie oma vaimset iseseisvust suudame ja saame säilitada.

Seoses sellega kerkib üles kogu meie kultuurielu kujundamise probleem selle sõna mitte kõige laiemas, vaid kitsamas mõttes. See seisneb selles, kuidas ja millisel määral meie võõraid taimelavasid kasutame ja millisel määral meie rõhku peaksime panema sellele, mis omal maal olemas ja mis meie maal on kujunenud.

Mulle näib, et ülesanne on suur ja tähtis. On selge nimelt see, et ükski rahvas, iseäranis praegusel ajal, ei saa areneda eraldatult teistest. Kui ta seda veel püüab teha majanduslikul alal, siis vaimsel alal siin on palju raskusi. Võõraid mõjusid, võõraid ideid peab kasutama, see on teatav väetamine, uus jõud, mis meie oma vaimule ja ta tegevusele värskendust toob. Aga samal ajal pole mitte vähem tähtis, vaid hoopis suuremal määral tähtis see, et meie kõike seda oskaksime ümber töötada, o m a a r u s a m i s e g a korraldada ja arendada, mis meil endil juba on ja mis meie juures on loodud. Lähem juurdlemine näitab, et iga maa toob endaga kaasa teatavad tulemused, hoolimata sellest, kas ja missugune rahvas temas elab. Iga maa suurel määral dikteerib ka teatava ellusuhtumise ja elunähted. See asjaolu toob kaasa, et iga rahvas, kes teataval maal elab, olgu ta mõnel juhul võõrast keelt kõnelev, peab teatavaid ülesandeid täitma ja omal viisil oma elu korraldama, oma vaimseid ja ainelisi väärtusi looma. Ühes sellega on ilmne, et rahvas, kes tahab samal maal oma vaimseid väärtusi luua, peab neid väärtusi, mis olemas, aineliselt kasutama. Kui ta seda ei tee, siis tahes või tahtmata ta murrab iseennast ja ta kaotab oma loomisvõime. Nõnda nagu meie üht inimest ei pea vaimselt küllaldaselt võimaliseks, kui ta vaim väärtuste vastuvõtmise poolest on ebateadlik ja igavõtte arvamise järgi ennast korraldama hakkab, nõndasama ei saa ka üht rahvast võimaliseks ja väärtuslikuks kultuuri loojaks pidada, kui ta endast lugu ei pea, kui ta vaimselt ei ole tugev ja kindel.

Võõrastega läbikäimine kultuurilisel alal peab eeskätt selleks olema, et oma kultuuri ja vaimu selle kaudu värskendada ja tugevdada. Niivõrd kui ta seda suudab, pole üks rahvas mitte ainult vastuvõtja, vaid ka tagasiandja, ja mida suuremal määral ta seda ülesannet võib täita, seda enam ta täidab üldinimlikku ülesannet ja rikastab inimkultuuri ning inimloomingu väärtusi. Sellelt seisukohalt on Eesti ees ülesanne — võimalikult oma olustikku kõiges ta mitmekesisuses õieti osata hinnata ja vastavalt oma vaimulaadi kujundada. Mida enam meie selles asjas edasi jõuame, seda kindlamad, julgemad ja iseteadvamad meie oleme. Aga veel rohkem, see iseteadvus, see julgus on sel juhul säärane, mis elus endas ja meie maas ja meie olemises endas on ankrustatud. See teeb rahva tugevaks ja sitkeks igasugustele hädaohtudele vastupanemiseks. Meie rahval oma hingesügavustes on seda omadust palju olemas. Seetõttu on ta ka suutnud palju säilitada seda, mis varematel aegadel loodud.

Siinkohal aga ei tohi meie unustada, et eesti rahva seas on olnud teatav osa, kes on võrdlemisi kergesti võõrastele mõjudele alistunud. Omariiklus on siin küll tõkkeid loonud, aga ega see ei ole barjäär väliste hädaohtude vastu astudes. Riiklik barjäär ei hoiä ära, et võõrkultuuride vaht loksudes oma raamis üle kandub tollipiiridest ja ujutab neid kohti, kus ei ole tarvilikul määral olemas omakultuuri ja selle vastu lugupidamist. Sellepärast jällegi seisab ees suurendada meie rahva kasvatust, ta seesmist endatunnetamist.

Viies küsimus, mille ma teadlikult ja tahtlikult viimaseks jätsin, on majanduslik küsimus.

Eesti haritlaskond minu arusaamise järgi jaguneb siin kahte liiki. Ühed on niisugused, kes peamiselt liiguvad igasuguste majanduslike huvide ringis ja praktilise hindamise kaudu ka üht või teist üsna hästi oskavad korraldada ja saavutada ainelist hüveolu. Teine osa meie haritlaskonnast on aga niisugune, kes eeskätt silmas peab vaimseid väärtusi, vaimseid tõekspidamisi ja sel viisil ei ole neil vähemalgi määral või on õige väikesel määral seda, mis just teises liigis prevaleerib. Vähemas ulatuses ei ole eelnimetatud vahe hädaohtlik, kuid kui see juba suurema ulatuse võtab, ja mulle paistab, et ta on võtnud suurema ulatuse, siis see võib osutuda hädaohtlikuks. Majandus ja majanduslik ala ja vaimne ala, majanduslik kultuur ja vaimne kultuur ei seisa sugugi teineteisest eraldi, vaid on teineteisest olenevuses. On selge, et meie ei või unistada igasugustest vaimsetest hüvedest, kui puudub majanduslik aluspõhi. Samuti on majanduslik aluspõhi värvita, kui ei võeta arvesse vaimseid jõude. Seepärast kõigepealt tuleb seda sidet toonitada, mis vaimse ja majandusliku kultuuri vahel aset leiab.

Samal ajal aga on ilmamajandus toonud kaasa huvitava nähte — nõnda nimetatud majandusliku autarkia ideoloogia näol. See ideoloogia on realiseerunud ja avaldab ennast praegu tugevasti. Niisugustel oludel Eesti, nagu teiseidki vähemad riigid, on asetatud raskesse seisundisse. Tarvilise oskusega jõutakse ennast aidata neist raskustest mööda, ainult ühel tingimusel. Majanduslikult saavutatakse manööverdamise vabadus majandusliku võitluse alal ainult siis, kui tarvilisel määral majandus on kontsentreerunud rahva enda kätte. Tõsi küll, on mõeldav, et võõras kapital ühel või teisel põhjusel ka elustab rahvamajandust, aga võõras majanduslik jõud ei esine igatahes selle tegurina, mis tarvilikul määral majanduslikku võitlust ja võistlust arendab. See seletub sellega, et kapital, mis väljastpoolt tulnud, oma riigi saadusi esikohale seab võistluses kõigi

teistega. Väikeriikidel üldse ja iseäranis Eestil seisab ees küsimus, kuidas oma majanduslikku iseseisvust kindlustada. Meie oleme selles asjas teinud reforme kohe vabariigi alguses ja need reformid on end kahtlemata ja tugevasti tunda andnud meie senises riiklikus iseolemises.

Teised reformid on aga kahjuks nii mitmes suhtes teises suunas arenenud. See toob endaga kaasa, et meie põllumajandus on enamvähem eesti rahva käsutuses, kuna teised alad on seda vähem ja mõnigi kord peaaegu mitte sugugi. Need teised alad praeguses majanduslikus võitluses ei ole aga mitte vähem tähtsad kui põllumajandus. Nad seovad Eestit veel suuremal määral kui põllumajandus seda teeb. Vaevalt on siin mõeldav mingisuguste valimatute abinõudega talitamine, vaid siin tuleb järjekindla tööga ja mõtlemisega edasi jõuda. Enam kui kuskil mujal on siin tarvis organiseerimisvõimet ja veel suuremal määral head tahet ja selget arusaamist selle kohta, mida tuleb teha. Seejuures toonitan teatavat kollektiivset arusaamist. Majanduse alal võivad üksikud väga kergesti, kes muidu väga tegevad, sattuda eksiteele, kui teatavat kollektiivset meeoleolu ja mõistust kaasas ei käiks. Muidugi mõista, säärane tee on pikk ja pole sirge ega kerge, kuid tarviliku järjekindluse juures meie võiksime ja saaksime seda teha. Seda tööd meie ei saa muidu teha, kui meie haritlaskond peab selles asjas teatava koguarusaamise kujundama ja seejuures sedavõrd tugeva arusaamise, et see mõjutaks ka üksikuid, kes on nõrgemad võimalikkudele ahvatlustele vastupanemisel.

Kui meie seda jõuaksime ja saaksime teha ja et meie selles asjas saaksime seda, mida saama peame, s. o. majanduslikult seesmist iseseisvust, mis oleks võimeline teistega väljaspool läbikäimises esinema mitte ainult saajana, vaid ühtlasi ka andjana — ainult siis, kui meie selles asjas jõuame tarvilikul määral ennast kindlustada, on majanduslik aluspõhi olemas ja sellest sõltuvalt suurel määral ka nende küsimuste lahendamise, mis eespool selgitatud. Lisaks eelöeldule on majandusliku elu korraldamine seotud ja sagedasti otseselt seotud teatavate ideoloogiliste lähtekohtadega. Ei ole mõeldav eespooltähendatud suunas meie majanduse elu korraldamine, kui meie liigselt oleksime individualistid või liigselt kollektivistid oma põhivaadetes. Samuti on majandusliku elu korraldamine tarvilikus suunas raske, kui ei ole kooskõla arusaamistes selle kohta, milline meie riik peab olema, kas korraldatud eespooltähendatud demokraatlikel või vastupidistel alustel. Sel viisil näiliselt kõige filosoofilisemad ja majandusest kaugelseisvad küsimused on ometi need, mis majanduslikule elule ta korraldamiseks, ta organiseerimiseks on otsustava tähendusega. Sel viisil oleme meie jõudnud sama lähtekohani tagasi, millest algasime.

Kui varematel aegadel üksikud riigid omavahel võitlesid ja heitlesid, siis see oli sagedasti üksikute dünastiade vaheline võitlus. Nüüd uuemate riikide sisemise elu korraldus on toonud endaga kaasa, et rahvad kui tervikud on asunud üksteisega võitlusse. On huvitav, et riigi sisemine kord ei ole seejuures igakord sugugi mööduandev, eriti selle kohta, kuidas seda võitlust peetakse. See võitlus on ikkagi rahvastevaheliseks võitluseks muutunud ja selles mõttes kogu rahvast haaranud ning totaalneks rahvaste võitluseks kujunenud. Meie oleme nüüd pealtnägijateks, kuidas peaaegu kõigil aladel mobiliseeritakse. Meie oleme praegu suurte rahvaste võitluste mobilisatsiooni ajajärgul. See mobilisatsioon on rahvaid ikka rohkem ja rohkem kaasa tõmmanud ja ei ole näha, et keegi sellest rahvaste mobilisatsioonist saaks kõrvale jääda.

Niisugune olustik tingib ka teatavad vastused nendele küsimustele, mis rahva ja riigi elus võivad kerkida. Rahvas ja riik, kes tahab olla elujõuline, oma riigi raamides oma tulevikku kindlustada, peab seepärast terve rea sisepoliitilisi küsimusi, mida võiks lahendada ühel või teisel viisil, oma võistlusvõime seisukohalt lahendama.

Teatavasti võistlusvõime lahendus seisneb ja arvatakse seisnevat selles, et vastavad riigid ja rahvad endid relvastavad. Ja meie oleme pealtnägijad, kuidas relvastumine toimub. See paneb väga rasked koormad rahvaste õlule. Aga oleks ekslik arvata, nagu seisaks rahva kaitse ja riigikaitse ainult ja üksinda nendes toimetustes, mis moodustavad relvastamise mõiste. Riigikaitse ei tähenda mitte ainult relvastatud kaitset, vaid ta tähendab kaitset kõigil rahva elualadel. Sellelt seisukohalt tuleb meil vastus anda ka kõigile eespooltähendatud küsimustele. Seepärast ei mingid sisepoliitilised või grupipoliitilised kaalutlused pea sel puhul mõõduandvad olema, vaid õige lahendus peaks leitama selles mõttes, et Eesti oleks võimalikult võistlusvõimelisem vastupanuks välisele vaenlasele. On endastmõistetav, et riigi kord ja tema kuju meie rahva elus on eeskätt tähtis selleks, et rahvas oleks võistlusvõimelisem teiste seas ja seega rahva enesekorraldus moraalset, juriidiliselt ja poliitiliselt sellelt seisukohalt peab olema lahendatud.

Mida rohkem rahvaarvu kasv meid tugevamaks teeb teiste rahvaste vahel võitlemiseks, seda enam oleme meie vastanud küsimusele ja leidnud õiged abinõud selle lahendamiseks.

Mida enam meie kindlustame võimalusi meie vaimse iseseisvuse säilitamiseks, seda tugevamini relvastame endid vaimselt rahvaste võitluse mobilisatsiooniga ajajärgus.

Ja majanduslik autarkia — võitlusvõimeline olemine teiste rahvastega, on sedavõrd enesestmõistetav rahvaste võitluses, et selle juures pikemalt ei tarvitse peatuda.

Käesolevatele ridadele võidakse ette heita, et ma olen kogu rahva ja riigi elu asetanud mingi võitluse ja heitluse seisukohale, mille juures võib-olla kõrgemaid vaatepunkte, mis inimese südamele rohkem lähemad võiksid olla, kõrvale on jäänud.

Aga ka selles asjas esitatud mõtted leiavad õigustuse. Inimene ei saa olla inimene, kui ta ei ole kantud homo sapiens'i ideest, mida ta kalliks ja õigeks peab. Kui küsida, mis ühe rahva elus ja ta elu üksikasjade ja ülesannete ning üldiste küsimuste juures peab mõõduandev olema, siis saab selleks ideeks olla, et ühik, mida riigiks ja rahvaks kutsutakse, püsiks võimalikult kauem. Kõrgemat ülesannet minu arusaamise järgi ühele rahvale seada ei saa.

Kui meie ideeliselt seisukohalt asja juurde asume, siis meie ei ole küllaldaselt teinud, kui ainult ja üksinda vaatame ideed ennast ja ei võta arvesse selle idee teostamise viise ja võtteid. Niipea kui selle idee teostamisele asume, oleme sunnitud reaalsust arvestama. Sel viisil reaalsus osutub vaid abinõuks, teeks, mille kaudu jõuame ülima ja kõrgeima sihi juurde. Järelikult, kui ma teatava lähtekohana arendasin meie rahva võitlusvõimelisemaks tegemist, siis see lähtekoht on üldiselt ikkagi realiteet, mille kaudu saame oma kõrgemaid, suuremaid ja kõige rohkem igavikku juhtivaid ja suunatavaid ideale rahuldada ja teostada.

Seega siis idealistlik realism oleks selleks lõplikuks filosoofiliseks lähtekohaks, mis meie oma lähema poliitilise elu korraldamisel esinevate küsimuste lähtekohaks peaksime võtma.

J. Uluots.

MEIE KULTUURPOLIITILINE VÄLISORIENTATSIOON JA BALTOSKANDIA IDEE.

Thomas Mann, kaasaja Euroopa avaraimaid ja juhtivaimaid päid leiab nüüdisaja maailma olundi olevat niivõrd kohutava, et talle rõõmu valmistaks, kui ta võiks peituda selle eest osavõtmatusse ajastusse. Kõikikillustav separatism kõigi vahel ja üldine militariseerumise palavik on tunnused, mis tabavaimalt ning selgeimalt iseloomustavad nüüdse ajastu maailmapilti. Ka Euroopas. Moodsad massid, kes endid siin-seal on murdnud võimu juurde ja saanud valitsevaiks tegureiks, rühivad nüüd eesmärkide poole, millede saavutamisel tekitatud ülekohus on vaevalt piiritletav. Raskeimat võitlust oma olemasolu eest peavad kultuurid, maailmakorrad, vaated, elufilosoofiad. Ühe rahva suveräniteet ja kultuur oleks nagu ainult selleks, et teine võiks seda ihaldada ning hävitada oma ülevõimuga. Kõigil on rauad tules kõigi vastu ja vaid läbi punaka udu näeb maailm oma tulevikku.

Säärane on ühest küljest tänane elu- ja maailmapilt.

Samal ajal meie ometi rohkem kui kunagi varem kuuleme tahtest ja teost rahvaid ning inimesi üksteisele lähemale tuua, neid üksteisega lepitada. Mitmed universaalsed ja kosmopoliitilised suurideed (Rahvasteliit, Paneuroopa-liikumine, Pen-klubid, mitmesugused rahvusvahelised kongressid, noorsoo-organisatsioonid jne.) on juba leidnud teostamist ning uus internatsionalismi doktriini põhiprintsiip — tõelise patriotismi kaudu, tõsise isamaa-armastuse läbi kõiki natsioone hindama ja austama — on rahvusvahelises koostöös andnud juba ulatuslikke resultate. Viimaste aastakümnedite tsivilisatsiooni ja tehnika hämmastamapanevalt kiirehooline edu omalt poolt on lennukite, raadio jne. abil rahvusvahelist läbikäimist tähelepandavalt suurendanud ja kergendanud, kuna kaugused on võidetud peagu olematuks. Kirjandus, kunst, teadus, tehnika jne. pole enam selle ega teise rahva ainuomandus, vaid selle silmapaistvaimad annid, aarded ühel maal peale nende sünni leiavad peatselt kasutamist ka teiste rahvaste poolt, saades seega kogu inimkonda ja ta üldist kultuurielu teenivaiks, rikastavaiks ja kujundavaiks jõuvahendeiks. Kultuurilma esmajärgulised saavutised olgu mistahes alalt on aga ka tegurid, mis, kantud üle ühe teatava rahva vaimuvaldkonnast teise rahva eritaolisse omakultuuri, viljastavad ja mitmekesistavad selle kultuuri ehitist, tehes seda ühtlasi painduvaks, kõrgepingsemaks.

Kõige selle juures on aga huvitav tähele panna üht tööka: igal maal on oma d lemmikud võõraste rahvaste ja maade hulgas, lemmikrahvad, kelle vaimsust ja kelle kultuuri ning mentaliteedi loovjõulisi mõjutusi enda kultuuriehitusse sallitakse esijoones ja meelsamini, kuna teistelt neid taas võetakse harvemini ning suure valikuga. Siin on tavaliselt määrava tähtsusega geopoliitilised, tõulised, rassilised, vaimusuguluslikud, looduslikud ja elutingimuslikud ning paljud muud minevikuseigad ja olevikutegurid, millede kohaselt iga rahvas püüab seada oma kultuurpoliitilist välisorientatsiooni — loova evolutsiooni paljutöötaval teel. Üksikuilt rahvailt ei tehta teatavail ajastuil üldse kultuurilaene või tehakse üsna vähesel määral, ettevaatlikult. Ja seda muidugi küllaltki

põhjendatud põhiseil: vaenlikud režiimid, vastandlikud kultuurisuunad, kahjulik ekspansiooni ja kolonisatsiooni poliitika jne. Nii üks kui teine sünnib parema tuleviku, õilsamate eesmärkide nimel. Ning erakordne on siin asjaolu, et ükski rahvas pole kade, kui talt võetakse, kui temalt laenatakse. Siin tahaksid kõik olla andja osas.

Selline on tänapäeva maailma teine pale.

Eestis pole veel jõutud kindlale alusele kultuuripoliitilise välisorientatsiooni määramise mitte sugugi kerges küsimustikus. Või kui ametlikult, riiklikult ongi üht-teist teostatud (võõrkeelte küsimuse lahendamine jne.), siis vähemalt tegelik elu oma mitmekülgseis avaldusis liigub radu, mis Eestile pole mitte üksnes kahjulikuks osutuva mõjuga, vaid ka mitmetisatustlikud. Sest me oleme ikka veel kahe meile olemuselt võõra mõtteilma, kahe ühekülgsel kultuurkonna risttuulte tuuseldada ja trampida — Saksa ja Vene. Nende mõjukondade omaaegsed sunniviisilised poogid moodustavad veel väga suurel määral meie mõttelaadi tuuma, meie mentaliteedi sisu ja seda iseäranis meie vanemal põlvil.

Kui jättagi siinkohal kõrvale kadakasakslus, kõige saksaliku ülehindamine ja germanistlike traditsioonide viljelemine väga paljudes meie teatava kodanikekihi perekonnis, siis näeme ometi üht arvukat „seisust“, kes nagu oleks endale võtnud ülesandeks jääda meile võõra kultuuri kantsiks Balti rannikul selleks, et jätkata mainitud kultuuri missioone meie iseseisvunud ja ülespürgiva rahva vaimuloomingu ning omapärase õhustiku kujunemise pidurdamiseks. Selleks kantsiks nimetan ma täie õigusega märgilist osa meie kirikuõpetajaist. Sest ev.-luteri usu kirik on meil otse piinliku hoolega jälginud oma emakirikutegevust ja usulis-kristlikku elu ega ole sellega nüüdki katkestanud sidemeid. Kogu see mõttelaad, usundikäsitlus, meelsus, usu- ja hingefilosoofia ning ellusuhtumine, mis iseloomustab saksa pastoreid, on niivõrd, paraku, omane meie eestlasistki kirikuõpetajaile, et neid võib ära vahetada — tekitamata olukorra muutust.

Ses meile võõras vaimsuses ja sellest vaimust lähtudes näevad kirikuõpetajad ka Eestit ja selle eluavalduisi prisma läbi, mille nad on omandanud, ja tollest maailma- ning elutunnetuse vahitornist nad lahendavad ka tekkivaid probleeme nii kiriklik-usulises kui ilmlikus elus. Nende kaudu kantslist see eesti rahvale sisemiselt kauge mentaliteet (ja siiski otse lõikavalt-lähedane välispidiselt!) kandub edasi kogudusringesse, imbudes nõnda kogu rahva vaimu ja verre.

Teisalt aga saab meile iga päevaga üha enam selgeks tolle meelsuse teine tagajärg: meie noorem sugupõlv ja valmiv intelligents, kes on haaratud teissuguseist ajatuulist, võõrdub kristlikust kirikust ikka enam ja enam, kuna ta ei leia sellega vajalikku hingelist seost. Talle on võõraks jäänud ja jäämas jumalakoda, mida kui pühaduse templit ta sisemiselt ometi tahaks austada. Kuhu on jäänud oma õpetaja, eetiliseltselt häälestatud kristlik kirik — meile omase ja mõistetava Jumalaga?!

Ent ühekülgsed ja meie rahva organismi, hingeelu ja loovat tööd kahjustavat vaimu leidub ka külluses veel paljude teistegi „paremate rahvapoegade ja tütarde“ juures.

Vene kultuuri mõju, mis osalt on küll juba piiri suletuse tõttu pärsitud, osalt aga siiski üsna pidevalt edasi kestab, eriti teatavalt piiriäärseis rajoones, on vajutanud ja vajutab meie vaimuelule teisalt taas oma pitseri. Vene vaimu tunnuseid võib märgata just meie vanemasse põlvkonda kuuluvate eestlaste mõtteilmas ja nende maailmavaatelises kihistuses, samuti kui rohke arvu kodudegi õhkkonnas, kus see just vene rahvusest võetud naiste tõttu lopsakalt ja laiatoimselt pesitseb. Selle tagajärjel ka perekonnapead ning lapsed on nõndaütelda vangistatud slaavlikku kultuuri, selle traditsioonidesse ja laiutamise poole viivasse eluviisi. Esimeseks keeleks kodus on vene keel, loetakse isegi vene aja-lehti ning ollakse hästi kursis „punase paradiisi“ sündmustega. Ja vene „vaimususest“ udustatud prilli läbi siis vaadeldakse ka ümbritsevat maailma — sageli vääralt ja vales valguses. Eriti võib seda venelikku maailmamõistmist ja ellusuhtumist tähele panna isesugust distsiplineerimatut elulaadi ja homsele käega heitvat olekut kultiveeriva tööliskonna ringes (näit. Narvas, Kiviõlis jm.). Üldse peab nentima, et meil avaldub vene vaim on rohkem tunginud alamaisse rahvakihtidesse, kuna ladvastik, selle teravik-tipud on venelusest vabamad. Aga neiski ringes pole selle ohud meie omapärale, eestlusele ning rahvuslikule ideoloogiale tähtsusetud.

Meie senised kultuurilised mõjutused on pärit peamiselt Läänest ja Idast. Kui palju neist üks kui teine rahva vaimset arengut on viljastanud ja ergutanud, seda on raske täpsemalt määritleda, kuid üks on aga kindel: need võõrad kultuurid on oma ühekülgsusega meie iseiseisva ainulaadse vaimuelu loomulikku käiku ja omakultuuri arengut kotisopis hoidnud ning puhteestiliku taimla mullas sirguda tahtvaid võrseid ja meelikult erisuguseid taimi lämmanud ning kidurdanud. Teiste rahvaste kultuurimõjude, olgu Inglise, Prantsuse või Rootsi, osatähtsus meie vaimuilmale kujunemise loos on olnud siiski kaunis vähene, kuna Lääne-Euroopa, nimelt romaani rahvaste, vaimkonnast ja varasalvedest välisergutust ammendavaid eriliste meelishuvidena inimesi meil on olnud vaid kitsas ringkond. Näib aga, et viimaseil aastail ses suhtes nagu oleks siiski teatav murrang sündinud: anglo-saksi ja gallia vaimu ning nende rahvageeniuste kõrgetasemelisi saavutusi lähemalt tundma õppiv ja hindav ringkond suureneb. Muidugi ei tohi unustada: tänuväärne annus kultuurilisandeid on saadud ka hõimrahva Soome vaimuvarade ilmast.

On päris selge: säärane kultuuriline olund ja tõelus välisorientatsioonis on väär ja tõsist kartustki äratav. Kui saksa kultuuri mõju ning vene vaimu mõjupaisk meil endise pidevusega edasi kestab, siis kaovad aja jooksul eestluse oma elulisemadki mahlad sesse kahelt poolt pealesuruvasse laviini ning eesti rahvuse ürgjõuline eneseavaldus võib langeda üha enam sompuvasse, närbuvasse olekusse, mis ühele väikerahvale tähendab langust vaimses arengus.

Mida tuleks ette võtta valitseva ühekülgsuse seisundi parandamiseks? Siin saab olla ainult üks vastus: meil tuleb, mida varem, seda parem, sügavalt ja otsustavamalt orienteeruda Skandinaaviasse! Skandinaavia ja Baltoskandia riikide kultuurilma voo-

ludega tuleb meil halvata ja neutraalseks teha kahe suurnaabri agressiivsus.

Göteborgi ülikooli geograafia professor Sten De Geer, kes teata-
vasti 1928. a. oma uurimiste tulemusena eraldas Ida-Balti maad geograafiliselt suurest Venemaast ja liitis need ühte raamistikku Skandinaaviaga, piiritles seega väga omapärase, huvitava ja mitmeti homogeense regiooni, pannes talle nimeks — Baltoskandia. Hiljem on neid uurimisi mitmed vastava ala tundjad (Edg. Kant, Kazys Pakštas jt.) jätkanud ja täiendanud. Baltoskandia regiooni kuulub seitse võrdlemisi ühesuguse elu ja omadustega riiki: Rootsi, Norra, Taani, Soome, Eesti, Läti, Leedu, andes kokku 1.370.000-ruutkilomeetrilise ruum-ala 22.400.000 elanikuga. Kümne aasta vältel on see uudne vaatekoht kõigis neis mais, mida ta puudutab, leidnud ikka rohkem ja rohkem tunnustajaid ning sõpru.

Baltoskandia idee ja selle rakendusest tekkinud regioon on välja kasvanud võrdlemisi ühtlase iseloomuga eluavaldusist ja kokkulangevaist elutingimusist neil mail, mida ta hõlmab. Juba looduslikes ja kliimaatilisis oludes on palju ühist, ning tegemist on ka enam-vähem ühesuguse fauna ja flooraga selle regiooni olulisemais osades. See on rahulik, mitmekesine ja varjundiküllane, kuid mitmeti karm põhjamaine loodus, mille keskel inimene peab oma tavalist võitlust olemasolu eest. Siin ei lange aardeid iseendast rüppe ega saa leibagi kerge vaevaga, vaid seda kõike võib omandada vaid järjekindla töö, püsiva tahte ja visaduse läbi. Ning sajandite kestes selline looduslik ja kliimaatiline olustik on elanikesse siin sisendanud sügava austuse ja armastuse oma igapäevase karmi töö ja hoolet nõudleva maa vastu. Ning siin armastatakse ka merd. Mitte üksnes tema romantika ning ilu pärast. Peaaegu kõigis neis mais on merendus viidud kõrgele tasemele ja mere elaan rakendatakse väga otstarbekalt rahvaste sotsiaalse heaolu teenistusse. Ka põllundus on siin kõrgel järjel, kantud visalt edasipürgivast sihipüüdlusest. Läbi on löönud väiketalude süsteem. Ja kui laskuda nende rahvaste minevikku, siis selgub üsna üllatuslik tõik: nende elukäigus ja ajaloos on palju ühiseid jooni, ühiseid kannatusi ning ühiseid kultuurisugemeidki, mis neid köidavad. Sama peab ütlema ka elanike füüsiliste omaduste, põhinaatouri ja rahvapsühholoogia kohta: siingi on ilmselt suur harmoonia ja homogeensus, iseäranis Fennoskandia mail. Vaikne tagasihoidlikkus, väline külmus, kuid sisemiselt sügav hingelisuus, kainus mõtlemises ja kangelus on omadused, mis esinevad Baltoskandia rahvaste põhjamaises iseloomus. Ka oleviku sotsiaal- ja majanduspoliitilised ning diplomaatlikud sidemed näitavad, et meil nii nüüd kui tulevikus on käia mõnetigi ühist teed.

Eelnevast nähtub, kuivõrd mitmekesine ja sügav-vääramatu seos on see, mis Eestit liidab Baltoskandia regiooni rahvaste külge. Kui lisaks arvata veel meie maa geopoliitiline asend, meie eluruumi piirid ja sõltuvus, on päevselge ka meie edasine kindel vajadus ja tahe püüda veelgi enam süvendada vahekordi ning elustada läbikäimist põhjariikidega. Sest kui üldse kusagil tekkida võiks püsivam sümpaatia rahvaste vahel, millest ka Eesti võiks saada osa, siis küll siin Põhja karmiilmelises ja karges atmosfääris. Siin on küll päikestki vähem ja ta soendab üsna lühikest aega, aga selle eest ta kipub paistma ka kesköises pimeduses.

Olles elav, orgaaniline osa Baltoskandiast, on enam kui viljastav Eestile ühineda selle regiooni õhustiku ja vaimkonnaga võimalikult tiheidalt paljudel kultuuri- ja tegeliku elu aladel. Siit ei omanda meie mitte üksnes neutraliseerivat vastukaalu saksa-vene mõjule, vaid avame ühtlasi oma kaunikesti umbse ruumi akna vaimsusele ja vaimule, mis meile, eestlasile, on omaseim, verelähedasim, tõupäraseim. Nende kõrge kultuurilise ja sotsiaal-ühiskondliku tasemega rahvaste (eeskätt Soome, Rootsi, Norra) vaimuvarade tugipunktidelt suudame ka omal maal avastada varjatud ning unarushõlma jäetud algupäraseid kultuurivilju. Eestluse jõustamisel kõige põhjamaise positiivsusega, eriti soomlusega, meie tungime alatasal lähemale ka oma rahva tõelisele olemusele, eestluse põhituumale, kvintessentsile, tuues senitundmatuist ning tunnetamatuist sügavusist päevavalgele uusi leide. Nii saavutaksime eestluse elustamise ja vabanemise ühekülgsel kultuurimõjutuste ikkest.

Orienteerudes kultuurpoliitiliselt põhjarahvaste poole meie peame püüdma tõsta esijoones soome keele oskust laialistes rahvahulkades. Sest vennasrahva keele kaudu meie jõuame otseteed lähemale oma eesmärgile — Põhja vaimule. Kuid senisest suuremat rõhku peaksime panema ka rootsi keele õpetamisele, mis meile avaks rootsi jõuküllase kultuurielu kõiges selle mitmekülgsuses. Ka peaksime üldiselt aktiivsemalt korraldama ja elavdama läbikäimist kõigi Baltoskandia rahvastega, suunates oma turismi, eeskätt matkahimulise noorsoo, Soome kaljude ja järvede maale, Rootsi skääridesse ning Norra fjordidesse, millele eritaoline karge veetus on imetusväärne. Ent ka Taani kõrgelt arenenud agraarmaana, Leedu oma kuulsa minevikuga ja Läti naaberriigina ei saa meid jätta külmaks.

Fennoskandia omapärastelt kultuuridelt me saaksime rohkesti viljastavaid, edasiviivaid välisergutusi oma kirjandusele, kunstielule ja isegi heliloomingule, millele põhjamaised mõjuvoolud on kahtlemata eelistatavamad. Aga ühtlasi saab siit elustavat eeskujut ka meie kristlik kirik ja selle juhid, kellele on viimane aeg endast raputada saksa hegemoonia ning kivisus. Sest kirik on määratud hulkadele ja hulkade huvides on vajalik, et meiega saaksime kiriku, mis häälestatud eestiliselt ja on rahvuslik oma olemuses ning ilmes.

Kogu selle kultuurpoliitilise välisorientatsiooni ümberkorraldamisel peame aga silmas pidama üht väga olulist seika: ta ei tohi varjutada meie iseseisvat vaimuelu, mis peab jääma ja mida tuleb virgastada võimalikult elujõuliseks ning erksaks. Me peame olema suutelised kõigil aladel ise looma esmajärgulisi väärtusi; välisergutusi vajame vaid oma vaimuelus tekkivate tühikute täiteks, — ei millekski muuks!

Hugo Viires.

EESTI ELIIDI PROBLEEM ÄRKAMISAJA TAUSTAL.

Probleem meie suhetest kodumaa sajandite jooksul keelelt ja meelt võõrdund ülemkihtide vastu on meil küll sama vana kui kogu meie rahvuslik liikumine. Tegelikult see on tähendand meile püsivat kaotust nn. k a d a k a s a k s l u s e näol, mis on neeland isegi meie vaimse juhtkonna perekondi üsna suurel määral, hoopis kõnelemata siis eesti eliidi saksastumisest sajanditel enne ärkamisaega. Aga ka veel pärast ärkamisaega rahvuslik vastuolu sama maa ülem- ja alamkihtide vahel on mõjund väga irriteerivalt võõrastesse, kes on tulnud tutvunema meie oludega ja kes pole tarvitsend varjata oma sümpaatiat „alama“ maarahva vastu. Kui soome hõimusõber E. L ö n n r o t külastas suvel 1844 Eestit, siis haavas siinsete mõisnike seisund mitte ainult tema õiglus- ja kultuuritunnet, vaid midugi ka rahvustunnet niivõrd põhjalikult, et ta lihtsalt keeldus mõisnikega kontakti astumast. Ja kui paarkümmend aastat hiljem soome juhtiv poliitikamees prof. *Yrjö-Koskinen* tutvunes 1867. a. Eesti oludega, siis avaldas ta baltisaksluse aadressil juba 70 aasta eest sellelaadilisi mõtteid, mida eesti juhtivate tegelaste suust alles nüüd kindral *Laidonerilt* tema sõnavõtus õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasel juubelil nii päevakohasel kujul kuulda saime. Võib väita, et just *Yrjö-Koskinen* on sõnastand eesti ärkamisaja maksimaalse rahvusliku programmi, mida eesti omad ärkamise juhid isegi tõlkes kuski ära ei trükkind, veel vähem selle realiseerimisele mõtlesid. Alles oma 1. detsembri raadio-ettekandes 1936. a. tõlkisin *Yrjö-Koskinen*'i artikli eesti üldsusele esmakordselt ja avaldan selle nüüd siin trükis.

Soomlase poolt aastakümnete eest väljaõeldud eesti ärkamisaja rahvusliku maksimaalprogrammi taustal tohiks olla õigustatud soov, et meie ärkamisaja senise belletristliku käsitluse ja ajaloolise romantika kõrval järjest avaramalt analüüsima hakataks mitte ainult tolle aja literaarsete, vaid ka reaalpoliitiliste, sotsiaalsete ja majanduslike probleemide tõeliku amplituudi ja nende tegeliku rakenduse kandejõude. Samuti peame tõsiselt kaaluma küsimust, kui palju meie oma rahvuslik eliit pinda on suutnud valmistada eesti oma kujuneva ülemkihi tõelisele koostööle ja kaasaalamisele kogu rahvaga ka tulevastes sisemistes kriisides. Sest kui rahva juhtimisele pretendeeriv eliit ei suuda sisendada laiaesse hulkadesse püsivamalt oma väärtusteadvust ega eluideaale, siis ärgu huupi kurjustatagu, et mõne aja takka toimuvad liikumised pühivad hõlpsasti nurka endised juhid ja asendavad neid. Säärastes segadustes varitseb meid ähvardavalt ikkagi hädaoht endiselt jälle kadakasakslike või hoopis võõrast rahvusest juhtide mõju alla sattuda.

Oma rahvusliku eliidi kõvendamise probleem on püsind meil läbi aastakümnete kibeda valuküsimusena ja on seda veel praegugi. Soome vennasrahva juhi poolt juba 70 aasta eest püstitatud nõue kodumaiste ülemkihtide eestistamiseks on meie rahvusliku ideoloogia tekkimise tõttu teostund küll hoopis teisiti, kui *Yrjö-Koskinen* seda kujutles, ja tänapäeval me ei mõtlegi tema soovitusel kohalikke sakslasi eestistama hakata. Kuid eesti oma rahvusliku eliidi juures ilmnev ebaloomulik isoleeritus rahva alamkihtidest ja omavaheline lõhkikäristatus kajastab siiski vanaviisi nii tüüpiliselt edasi „balti provintside“ sajandite needust, et ikka veel „kibe vastastikune viha ja umbusk mürgistavad siin elu kõige harilikumaid olusid“, nagu seda *Yrjö-*

Koskinen oma aja kohta Eesti elu iseloomustuseks ütles. Järgneva alamal tõlge tema artiklist, mis on ilmund ajakirjas „*Kirjallinen Kuukauslehti*“ 1868, lk. 179—183:

Rahvaste saatuse on kõikvõimsa Jumala käes. Kuid niikaua, kuni nad pole oma viimsele hingusele heitnud, on neil kohuseks oma rahvuslikku tulevikku kaitsta ja edendada. See on aade, mis nii mitmel pool maailmas pingutab pisimategi rahvaste jõude suurtele ponnistustele hariduse ja rahvusliku iseseisvuse heaks. Me soomlased oleme neis harrastusis saand nautida palju kordaminekut; ainult meie oma lõtvus võib meie rahvusliku töö edenemist tasendada, sest algus tein õige suund on meil juba valmis. Palju raskem töö on teha meie lähimal hõimrahval, eestlastel. Nende ühiskondlik ja rahvuslik seisukord on 600 a. läbi olnud seda laadi, et vaevalt mõni teine rahvas oleks elusalt seda välja jõudnud kannatada, ja nende praegunegi asend on küll mitmeti üsna kahtlust tekitav. Ühelt poolt surub eestlust üha edasi too härrasvõimu pidav sakslus, kes mineviku sündmustest ainult üht asjaolu kahetseb ja nimelt seda, et ta pole juba kohe alguses teinud eesti rahvusele lõppu, samuti nagu tehti lõpp muinaspreislastele Visla ja Neemani jõgede kaldail. Teiselt poolt taas seisab slaavlus, kelle suurt tulevikku ei mõisteta kuskil paremini kohandatavaks kui Peipsi järvest lääne poole. Peabki tunnustama, et tõepoolest julgust asub selles väikeses, 800.000-suurusel rahvas, kes niisugusest minevikust ja sellise oleviku kaudu usaldab tungida tulevikku poole. Mõnes suhtes on jõutudki peaaegu kaugemale kui meil siin Soomes, ehk õigemini öeldes, eestluse harrastamine on piir- dund täiesti lihtsarahvaliku alaga, kuid on selles kitsamas piiris osutand just tublikesti jõudu. Seepärast eesti populariseeriv kirjandus on üsna rikkalik ja üsna hea; lihtsarahva kirjaoskus ja lugemishimu on nähtavasti üldisem kui meil; küllakoole leidub kõikjal ja ajalehed niisama nagu raamatudki levivad hästi. Maimina peab sedagi, et alamkohtute protokolle juba kaua aega on peetud maarahva keeli, sest kirikuõpetaja on pidand istuma sekretärina „Hakenrichteri“ kõrval. Kui nüüd lisaks 1866. a. määrus annab kogu valla-omavalitsuse talupoegade kätte ja eriti veel on ette kirjutatud, et ametimeeste kirjavahetus valdodega peab sündima valla omal keelel, siis võib kergesti märgata, et Soome olud Eesti omade kõrval on jäänd mõneski suhtes tahupoole. Kuid niipea, kui astutakse kaugemale lihtsa rahvalikkuse juurest, satutakse kohe jär- sule piirialale, millest üle eestlus siiani pole paljut katsetandki tungida. Maad omav rüütelkond, samuti linnade kõrgem kodan- lus on oma keelt ja meelelt saksapärane. Kõik kõrgemad koolid on saksa, ja eesti keelt pole neis isegi õppeaineks mitte. Siin pole siis tegemist nõnda nagu meil mõne omast rahvast võõrdund seisusega, vaid siin on tegemist koguni eri rahvusega, kelle süda ripub Saksamaa küljes kinni ja kes täiesti põlgab oma kodumaa rahvuslikku põhja. Tagajärg on see, et kibe vastastikune viha ja umbusk mürgistavad siin elu kõige harilikumaid olusid. On päris kole mõelda, et nõnda on elatud koos seitsmendat sada aastat.

Ometi on otse silmnähtav, et asjad ei või enam kaua aega nõnda püsida. Mingi muutus on paratamatu, seda märkavad arukamad sakslased juba isegi. Kõigepealt tuleb panna tähele, et eesti asustuse ühiskondlik jõud tugevneb päevpäevalt. Asja- mainitud vallaomavalitsuse määrustiku tõttu peavad ametimehed vähehaaval rahva keelt oskama hakkama. Teised määrused on andnud talupoegadele õiguse osta endile maad, ja see aeg kahtlemata varem või hiljem ligineb, kus suu- rem osa maast läheb eestlaste kätte. Selle järelalusena peab tulema jällegi, et neis kõrgemas omavalitsusasutis, kus siiani ainult rüütelkond üksi on istund, peab antama vähehaaval kohta ka eesti maaomanikele, mistõttu loomu- likult keelegi praegune piirialad kokku peab langema. See abi ja kaitse, mida sakslased Balti provintssides võiksid loota oma hõimlasilt Saksamaal, on siiski liiga eba- kindel ja liiga palju ebaseaduslik, et see tõelikult saaks arukate silmi lummutada. Ainult sobivus maa oma elanike vahel suudab anda neile jõudu säilitada neid erioigusi ja asutisi, mis Peeter Suure vallutuse aegu neile kindlustati. Kuid sellise sobivuse esimeseks tingimuseks on keel ja meele ühendamine. See on hea ajatunnus, et sakslastele leerist tõuseb juba häält, mis nõuavad eesti keelele suure- mat väärtustamist ja tähelepanemist. Üks kirjutis Tallinna saksakeelses lehes (nr. 74) möödunud aastal on soojalt ja põhjendatult nõudnud rahvakeele õpetamist kõigis koolides. Osutades sellele, kuid sakslased peavad kõigis ameteis ja toiminguis eesti keelt täiesti oskama, kui nad tahavad midagi mõjuda oma ja kodumaa kasuks, selle artikli kirjutaja jätkab nõnda: „Nii eestlaste kui sakslaste oma kasu nõuab, et ajalooline ja õiguslik vastuolu nende vahel järjest enam kaoks. Nagu väliselu

viib tuhandel kombel mõlemad rahvad kokku, niisama peab küll hakkama avalduma nende vastastikune ühinemine ka vaimset. See ebaloomulik, mõistmatu seisukord, et väikesel maal on eland ühes koos kaks rahvust enam kui 600 a. ega saa veel teineteist õieti aru, peab lõpuks ometi kord lõpetatama, kui nad tahavad ära tunda, et neil siin oma kodumaal võib olla tõepoolest püsivat paika. See, mis köidab inimest oma maa külge, ei ole ainult sama maa sisse pandud töö ja külv, ei ka mitte see lõikus, mis sealt saadakse, vaid enne kõike äratunne, et oma töös ja kavatsustes ollakse omameelsetega liidus ja ühenduses. Kuidas on aga võimalik mõelda sellist ühistunnet, sellist kodumaa-armastust ja oma rahvusõigusele ustavust, kui ei osata muude samaõiguslike kaasmaalaste keeltki! Need mõõdukad sõnad sisaldavad tõesti keeleküsimuse tuuma nii seal kui mujal. Niikaua kuni Eestimaa sakslased ei oska ega õpi eesti keelt, pole neil mingit õiget isamaad, sest nende meel on oma maale võõras ja katsub asjata kobada Saksamaa poole, kes neile samuti on võõras. See on sama seisukoht, mida meil Soomeski on Rootsi suhtes püütud, kuigi seda siin võib nimetada juba äravõidetud seisukohaks.

Eestis on see siiski hea samm edasi, et sakslaste poolt on hakatud selles suunas mõtlema, ja meie arvates võidakse sel teel väheviisi jõuda õiglasele kokkuleppele. Eesti rahvas on liiga väike, et see võiks loota või paludagi oma keelele täit võimu vaimukultuuri kõrgemal aladel. Saksa keel, mis meilgi nii suurel määral on kõrgema teaduse vahendiks, ei või vist üldse ega tarvitsegi Eestis täielikult hävineda. Kuid eesti keel võib nõuda endale kohta isamaise rahvusliku keelena nii kodudes kui koolides, ja kõrgemadki seisused võivad saksa keelt unustamata muutuda ometi päris eestlasteks. Saksa keele tulevane seisund oleneb seal muidugi tegelikust tarvidusest, ja igäiks märkab kergesti, et saksa keel seal on ja saab olema midagi hoopis muud kui näit. rootsi keel meil. Eestlaste kõrval on ju soome rahvus võrdlemisi suur, see võib siis järelikult palju enam toetada oma rahvuslikku kirjandust ja nõuda oma keelele palju võimsamat kohta. Teiselt poolt on rootsi kirjavara tähtsus saksa oma kõrval hoopis tähtsusetu. Sellest kõigest peab kahtlemata järgnema suur erinevus rahvusluse harrastusis seal ja siin. Ainult see nõue seisab Eestiski kõikumata, et kõrgemad seisused eestlaste keskel ei tohi püsida sakslastena, muulastena, vaid need peavad muutuma eestlasteks, kuigi nad vahest ehk säilitavad saksa keele oskuse. Too viimasel ajal palju osutatud „Germanisierung“, s. t. maarahva saksastamine, on tõepoolest — nagu äsjamainitud Tallinna saksa lehe juhtkirjanik ütleb — „hulustus, mis võib kummitella ainult marrulainud doktrinääride peas, kes tõmbid ja vägivaldselt ehitavad oma teooriaid väljaspool tegelike olude põhja ja alust.“ Ja kõige fanaatilisemad saksastuse pooldajad tunnistavad, et kui nende septsustel võib vahest ehk olla vähegi kordamineku lootust lätlaste keskel Kuramaal ja Lõuna-Liivimaal, siis ometi eesti rahvas Võrust Soome laheni on neile veel praegugi niisama kinnihingene kui kuus sajandit tagasi. Nendes on sama soome soo kangekaelsust või „põikpäisust“, nagu muulased seda nimetavad.

O. Loorits.

E. SÄRGAVA-PETERSON NATURALISMI KANDJANA EESTI KIRJANDUSES.

TEMA 70 A. JUUBELI PUHUL.

See oli läinud sajandi viimasel aastal, kui Rakveres ilmus Nikolai Erna kulu ja kirjadega tolle aja kohta väga omapärane raamat, kandes pealkirja „Paised“. See sisaldas kaks jutustust, kummalgi veel imelikum pealkiri. Esimese jutustuse pealkirjaks oli „Ühe härja elulugu“ ja teise omaks „Marjad silmas ehk 50% rumalust, 25% laiskust ja mis üle selle, see on sula kangekaelsus“. Samuti omapärane tundus olevat selle raamatu sisu algusest lõpuni.

Nii raamatu nimi, jutustuste pealkirjad kui ka nende sisu kajasid tol korral uue noodina eesti kirjanduses ja ühtlasi ka nende autori Ernst Petersoni loomingus. Oli ta ju ligikaudu 10 aastat juba kirjanduse alal teotsenud, kuid see looming oli olnud teissuguse sisulolemusega ja väljendusega. Seni oli ta luulelise aine valinud — nagu

RAHVAMAJANDUSLIKEST TÖÖJÕURESERVIDEST EESTIS.

1.

Inimeses elab ürgne tung sõltumatuse järele. Kõik, mis takistab selle tungi teostamist, seab ta enda võitlusesemeks. Neid takistavaid tegureid on kolme liiki: aeg, ruum ja neis olevad jõududekompleksid.

Eks ole ju inimene rakendanud peaaegu kogu teaduse ja tehnika enda teenistusse võitluses aja, ruumi ja loodusjõududega. Tänu sellele võitlusele on kogu tsivilisatsioon õieti tekkinudki.

Üldine arengutee on olnud siiski tõusev — inimkond on üha enam ja enam vabanenud aja, ruumi ja loodusjõudude kütkeist. Ja ka kogu praegusaja võitluse, töö eesmärgiks pole midagi muud, kui vabastada inimest koormavast tööst, ajalisist ja ruumilisist takistustist, taltsutada loodusjõude ja rakendada neid enda eest tööle.

Inimene töötab selleks, et vabaneda tööst. See kõlab paradoksaalsena, on aga ometi õige. Majanduslikku tööd piiritellakse kui inimese kehalise või vaimse jõu tegevust, mille eesmärgiks on inimese otsene või kaudne varustamine ta tarvete rahuldamiseks vajalike hüvistega.

Töö pole seega ise eesmärk, nagu seda näiteks on mäng, vaid vahend, mida oleme sunnitud kasutama ainult seetõttu, et meil teisel teel pole võimalik saavutada kõiki meile vajalikke hüvisid. Me ei vaja tööd, vaid töötulemusi. Tööga saavutatavad hüvisid on meile tähtsad, mitte töö ise. Muide, — seda ei peaks unustatama, kui kuulatakse: „töö ausse!“

Inimene püüab ikka rohkem ja rohkem oma heaolu sõltumatuks teha tööst, tööst, mis nõuab temalt füüsilise ja psüühilise energia kulutamist. Selle mõtteviisi väljendusvormiks on majanduslik põhimõte, millest on kantud kogu inimese elutegevus — saavutada antud eesmärgid võimalikult väikese aja, ruumi ja jõukulutusega. Selle teostamiseks otsib inimene üha uusi töömenetlusi ja rakendab enda eest tööle loodusjõude ikka suuremal ja suuremal määral.

On huvitav märkida, et mida jõukam on rahvas, seda madalam on tema töölerakenduse määr. Sest jõukus võimaldab maksimaalsel määral rakendada inimtööjõu asemele mehaanilist energiat ja teiselt poolt võimaldab kasustada teiste rahvaste töövilju, s. t. lasta teisi töötada enda eest.

Kui oleme jõukad küllalt, siis pole meil vaja muretseda tööpuuduse pärast ja võime rahuliku südamega lasta enda eest töötada välistöölisi, — et oma inimesi säästa vaimselt väärtuslikumale tööle ja neile võimaldada suuremat vabadust endale tegevusala valimisel.

Aga kui me pole siiski nii jõukad, et võimaldada tööst osaliselt või täielikult väljalülitatud rahvastikuosal lahedat äraelamist, kui tööpuudus toob viletsust juurde ja piirab veelgi enam mõnede rahvakihtide elutarvete skaalat, siis on meil ainsaks pääseteeks leida võimalusi kogu rahva rakendamiseks võimalikult inainsiivsele ning tootvale tööle. Teist teed ei ole meie rahva jõukuse tõstmiseks, tema heaolu ja sõltumatuse suurendamiseks.

Eestis on tööjõuvarude, töölerakenduse ja tööturu küsimustes avaldatud kõige vastupidisemaid arvamusi. Millest on tingitud säärane nähe? Aga lihtsalt sellest, et meil tööturu praegune korraldus ei võimalda küllal-

dast ülevaadet rahvamajanduslikust tööprotsessist ja et meil need küsimused on teaduslikult põhjalikumalt läbi uurimata.

Siiski pole lugu nii halb, et peaksime pimesikku mängima ja kõigile õiguse andma. Mõningaid andmeid leidub meil siiski, mille põhjal joonistada objektiivset pilti tööküsimustest.

2.

Rahvamajanduslike tööjõuvarudena tuleb meil arvestada inimtööjõudu, mis 1) rahvamajanduses rakendamata, 2) rakendatud poolikult, 3) rakendatud ebaratsionaalselt ja 4) lisatööjõudu, mis võib tuleneda rahvastiku looduslikust iibest ja sisserännust.

Rakendamata tööjõud moodustub mittetöötavast töövõimelisest rahvastikust. Rakendamata tööjõu mõiste ei kattu töötü mõistega. Töötutega mõistame tavaliselt isikuid, kes end sellena on registreerinud vastavates asutistes ehk laiemas mõttes isikuid, kes tööd otsivad. Lisaks töötutele kuulub aga rakendamata tööjõu hulka ka see osa töövõimelistest isikutest, kes aktiivselt tööturgu ei mõjusta, näit. kapitalist elatujad, pensionärid, osa hoolealuseid jms.

Kõige hõlpsamini saaks rakendamata tööjõust ülevaate, kui kõik mittetöötajad ametlikult registreeruksid. Meil sellekohast asutist ei ole. On küll tööbörsid, kuid seal registreerumine on vabatahtlik ja registreeritakse ainult töötajaid, — neidki teatavate kitsendustega. Seetõttu ka kaugeltki kõik töötajad ei registreeru tööbörsides. Tööbörside osa meie tööturu üldises käibes on võrdlemisi tagasihoidlik. Üldine aastane tööturu käive näib olevat mitukümmend korda suurem tööbörside aastasest käibest. Seda tõendab ka ühenduses majandusloendusega tööstuse ja kaubanduse kohta täidetud isiklike lehtede arv. Sellest järeldus, et tööturul peab tsirkuleerima vaba tööjõudu hoopis suuremal määral kui lubab oletada jooksev töötute statistika.

1934. a. rahvaloenduse ajal registreeriti palgalisist töötuna 32.002 ehk 4,8% tööga ülalpidamist saavutajaist. Samal ajal aga 1934. a. registreeriti tööbörsides kuus keskmiselt 2.970 töötut, mis on ca 11 korda vähem rahvaloendusel saadud arvust. Kui tööbörside tegevust üldse mingiks baromeetriks saab pidada tööliste- või tööpuuduse suhtes, siis absoluutarvude saamiseks tuleb siin teha õige suuri korrektsioone.

Möödunud aastal kõikus töötute arv tööbörside järele 400—2.400-ni. Tegelikult pidi töötute arv olema palju suurem ja talvekuudel nõuavad töötud ka praegu veel üsna tõsist tähelepanu.

Teatava ülevaate rahvastiku töölerakendusest saab ka rahvaloenduse andmetest. Kuigi need andmed on teataval määral juba vananenud, tuleb meil leppida nendega uuemate puudumise tõttu.

Kogu rahvamajanduse eksisteeriv tööjõud moodustub töövõimelisest rahvastikust. Kuid töövõimeliste arv ei kattu töötajate arvuga, millel on töövõimeliste raamid oma dünaamika, mis ilmneb selles, et töövõimeliste vanuserühmad erineval määral osa võtavad töötamisest.¹⁾

Kui nimetame töövõimelise rahvastiku potentsiaalseks tööjõuks ja töölerakendunud rahvastikuosa aktiivseks tööjõuks, siis nende vahest moodustubki tööjõuvaru, mida nimetasime rakendamata tööjõuks.

Meie rahva töölerakenduse määr on, võrreldes teiste riikidega, suhte-

¹⁾ K a n t, E d g., Tööturu küsimusi Eestis, referaat üleriikliku töölisvanemate ja tööliskoja valijameeste 5. konverentsil Tallinnas, 23. mail 1937.

liselt kaunis kõrge. Läti ja Leedu on ses suhtes meist siiski ees. Toome võrdluse Lätiga, kuna ta oma majanduse struktuurilt on meile lähem:

Meeste ja naiste töölerakenduse määr % Eestis ja Lätis:²⁾

	Mehed	Naised
Lätis 1930.	72,2	57,9
Eestis 1934.	70,9	54,4
Lätis enam	1,3	3,5

Kui saaksime oma töölerakendust tõsta umbes Läti tasemele, siis tähendaks see kaunis suure seni rakendamata tööväe mobiliseerimist.

1934. a. rahvaloendusest on möödunud juba ligi neli aastat. On väga tõenäone, arvestades muutunud majandusolusid, et see mobilisatsioon on osalt juba toimunudki.

Kui jälgida rahvastiku töölerakendust tööharude ja vanuse järgi, siis näeme järgmist pilti:

Töölerakenduse määr tööharudes vanuse järgi 1934. a.³⁾

Tööharu	-14	15-19	20-29	30-59	60-	Kokku
Põllumajandus	9,5	80,8	93,6	94,2	68,6	67,4
Tööstus	0,2	39,6	74,0	70,1	49,5	52,5
Kaubandus	0,1	27,6	70,8	72,6	47,8	54,3
Transport	0,0	11,9	62,0	63,0	35,1	43,6
Ühiskondlik tegevus . . .	0,0	26,7	75,0	70,3	33,0	53,1
Maja- ja isikuteenistus . .	4,8	78,2	94,5	92,3	82,6	85,1
Töõharu teadmised	0,4	38,1	75,1	76,1	50,8	57,2
Üldse	6,6	66,4	84,9	84,4	62,6	62,2

Näeme, et töölerakendus on kõrgeim põllumajanduses ning maja- ja isikuteenistuses. Linnalistes tegevusharudes — tööstuses, kaubanduses, transpordis ja ühiskondlikus tegevuses — seevastu on töölerakendus tublisti madalam. Erilist tähelepanu väärib veel noorte ja raukade suhteliselt kõrge töölerakenduse määr põllumajanduses, mida tuleb rõhutada eriti seetõttu, et põllumajanduses noorte ja raukade protsent on, võrreldes teiste tööharudega, võrdlemisi väga kõrge. Täistööealistest (20—59) oli 1934. a. põllumajanduses noori (19 a.) ja rauku (60 a.) tervelt 89,6%, kuna vastav protsent tööstuses oli 56,5 ja kaubanduses 50,3.

Linnad ja alevid on meil kujunenud sellisteks keskusteks, kuhu voolab suurel määral tööjõudu, eriti just täistööealiste näol, kuna noorte ja raukade protsent linnades on madal, nagu näeme järgnevast tabelist:

²⁾ Reiman, H., Rahvastik töötajana ja tarbijana, Eesti Statistika kuukiri nr. 174, Tallinn 1936, lk. 235.

³⁾ Reiman, H., op. cit. lk. 251.

Noorte ja raukade % täistööealistest eestlastest. 4)

	Noored - 19 a.	Raugad 60 - a.	Kokku
Linnad	38,5	19,5	58,0
Alevid	50,8	26,3	77,1
Vallad	59,7	26,3	86,0

Kahtlemata on meil mitmed linnad, alevid ja alevikud kasvanud vesipea-taolistena maainimeste arvel. Eriti Lõuna-Eestis näib seesuguseid olevat rohkesti. Neis pole elanike kasv toimunud mitte seetõttu, et neis linnalistes asulates oleks tuntud suurt tööjõu vajadust, vaid just linnastusprotsessi soodustavate psühholoogiliste tegurite ja maal, põllumajanduses, toimunud struktuuriliste muudatuste tõttu. Eeskätt tuleb siin arvestada popsidekihi kaotamist ja aastasluste vähendamist, sellega ühenduses käiva sulastemajade hävinemisega.

Seevastu meie jõudsalt kasvavad tööstusalevikud põlevkivikaevanduste rajoonis on vahetevahel kannatanud tööliste juurdevoolu vähesuse all. See näitab, et meie rahvastiku ruumilised rännud toimuvad kaootiliselt, tekitades häireid tööturul. Avalik võim peab küll senisest enam tähelepanu pöörama rändudele. On mõttetus neid rände hakata kuidagiviisi keelama, sest et ruumilised rännud iseeneest on soodustavaks nähtuseks rahvamajanduses, kuna nad peavad hoolitsema tööjõudluse ruumiliste ebauhtluste tasastamise eest, kuid neid rände peaks püütama juhtida senisest ratsionaalsemas suunas.

Samuti tuleks meie liiklemisolusid korraldada nii, et võimaluste piires inimesed saaksid käia tööl suuremates käitistes ka kaugematest asukohtadest, et neil ei tarvitseks alalist elukohta muuta. Eriti raudteevalitus peaks töölisile sääraseil puhkudel vastu tulema.

3.

Täielikult rakendamata tööjõu kõrval näeme rahvamajanduses tööjõuvaruna veel poolikult rakendatud tööjõudu, — kas sesoonilistel, konjunktuurilistel või struktuurilistel põhjustel.

Pea kõikides majandusharudes allub töömaht hooajalisile võnkeile, olgu siis suuremal või vähemal määral.

Töoharudes kannatab hooajalisuse all raskeimini põllumajandus ja ka mõned tööstusharud nagu ehitustööstus, turbatööstus jt.

Eriti teravalt annab see end tunda siis, kui majandusharude sesoonne tööjõu tarvitus ühte langeb (näit. põllumajandus ja ehitustööstus).

Tööjõud, mis rakendub tegevusse ainult hooajaliselt, on kasustatud poolikult. Neist moodustub töömahu mõõnasesoonidel tööjõuvaru, mida majandusjuhid ei tohi jätta kahe silma vahele. Hooajalise poolikult rakendatud tööjõu vähendamine tema täielikuma rakendamise teel on raskemaid majandusprobleeme, kuid ta muutub seda aktuaalsemaks, mida napimaks jäävad vabad tööjõuvarud.

Kui vaatleme meie tähtsamate majandusharude — põllumajanduse ja tööstuse hooajalist struktuuri, siis on nad kujunenud sääraseiks, et nad mõlemad vabastavad tööjõudu talveks.

4) Reiman, H., Rahvastiku demograafiline koostis, Eesti Statistika kuukiri nr. 173, Tallinn 1936, lk. 195.

Põllumajanduses on hooajaliseks poolikult rakendatud tööjooksu suve-, kuu- ja päevatöölised. Karjased ei saa sellena tulla arvesse, kuna see liik hooaja töölisist moodustub rõhuvas enamikus alaealisist, kes talvel koolis.

1929. a. p. üleskirjutuse andmete järele jagunesid palgalised hooajatöölised maakondade kaupa järgmiselt:

Palgaliste sesoontööliste arv põllumajanduses 1929. a.

Maakonnad	Suilised	Kuulised	Päilised	Kokku
Viru	1216	1480	1044	3740
Järva	1218	838	484	2540
Harju	2132	1227	795	4154
Lääne	1378	324	830	2532
Saare	2098	76	372	2546
Pärnu	2883	763	1375	5121
Viljandi	2775	692	1427	4498
Tartu	4176	897	1956	7029
Valga	960	198	323	1472
Võru	1049	353	619	2021
Petseri	181	53	119	353
Kokku	20066	6892	9344	36302

Hooajatöölised ei vabane kõik talvel. Osa neist jääb kuude viisi edasi teenima ka talvel. Ometi J. Jaanussoni arvestuse järele⁵⁾ vabastab põllumajandus talveperioodil ca 30.000 hooajatöölise, mis on rohkem kui üks kolmandik kogu palgaliste arvust (82.204) põllumajanduses. Neist osa rakendub metsatöödele, kuid seegi näib olevat kaunis juhuslik, kuna meil metsatöölise korteriolud on viletsad.

Ka meie tööstuses näitab töölerakendus hooajalist kõikumist, kuigi mitte nii suurel määral kui põllumajanduses. Esitame käepärast olevad andmed suur- ja kesktööstuse kohta, tuues võrdluseks kõrval ühtlasi tööbörsides registreeritud töötute arvu võnkumise.⁶⁾

Kuud	Töölise arv 1. kuup. (1000)	Töötute arv 1. kuup. (1000)
1937. Jaanuar	42,7	2,0
Veebruar	44,2	2,4
Märts	45,3	2,1
Aprill	46,5	1,8
Mai	49,7	1,2
Juuni	54,7	0,6
Juuli	56,1	0,5
August	54,6	0,4
September	53,7	0,5
Oktoober	52,6	0,5
November	52,7	1,8
Detsember	51,1	1,5

⁵⁾ Jaanusson, J., Eesti majanduslik areng, Tallinn 1932, lk. 57.

⁶⁾ Tähtsamad Eesti majandus- ja ühiskondliku elu nähtused 1925—37. a., Eesti Statistika kuukiri nr. 194, Tallinn 1938, lk. 62.

Siit näeme, et meie tööstuse töömaht allub kaunis märgatavale hooajalistele võngetele. Alates möödunud aasta juulikuust langes tööliste arv suur- ja kesktööstuses järjekindlalt, kusjuures 1. detsembril oli tööliste arv ca 5.000 võrra madalam kui 1. juulil samal aastal. Samasugust nähet võisime tähele panna ka 1936. a. Aasta esimesel poolel näeme seevastu aga tugevat tõusu tööliste arvus.

Samal ajal töötute arvus muidugi näeme vastupidist liikumist.

Et tööstusliku töömahu mõõnaperiood tikub langema talvesesoonile, see on väga mõtlemapanev nähe, kuna ta veelgi suurendab hooajaliste töötute kaadrit, mille peamiseks allikaks on põllumajandus. Siin peaks otsima vastuabinõusid. Eriti tuleks meie tööstusel leida võimalusi hooajalise struktuuri muutmiseks nii, et töömaht suureneks talveperioodil ja kahaneks suvel. Võib-olla oleks näiteks põlevkivikaevanduskäitistel, kus kõige enam kurdetud töökäte nappust, võimalik talvel välja kaevata suuremal hulgal põlevkivi, et tagavarasid jätkuks ka suveks, millal siis võiks läbi tulla vähema arvu kaevuritega.

Samuti ei tohiks hooajalisuse vähendamine võimatu olla põllumajanduses.

4.

Järgmine tähtsam tööjõuvaru liik on struktuuriline poolikult rakendatud tööjõud — tööjõud, mis rahvamajanduses poolikult kasutatud käitisstruktuurilistel põhjustel. Selle liigi all tuleb eeskätt vaadelda põllumajanduslike kääbusmajandite tööjõudu.

Kääbustalundid on juba oma iseloomult enamikus säärasead, et nad ei suuda mahutada kogu neis leiduvat tööjõudu, mistõttu kogu see tööjõud on kasutatud poolikult.

O. L a a m a n n i kalkultatsioonide järele, mis tehtud 1929. a. põllumaj. ülekirj. andmete põhjal, oli meie valdades leiduvais kääbustalundis tööjõudu järgmiselt: 7)

Kääbustalundite arv ja tööjõud.

Suurus	Talundite arv	Töötajate arv
- 1 ha	21 977	43 954
1- 5 ha	22 296	53 510
5-10 ha	21 411	59 950
Kokku	65 684	157 414

Kääbustalundid, praeguse struktuuri ja töötehnikajuures, ei suuda täielikult rakendada säärast töötajate väge. Eriti ilmekalt selgub kääbustalundite tööjõu üleküllus, kui taandame töötajate arvu saagimaa ühikuile ja võrdleme siis kääbustalundeid teiste talunditega suurusekategoriate järele.

7) L a a m a n, O., Põllutööliste ja popsude küsimus Eestis, Agronoomia nr. 8, Tartu 1937, lk. 576.

Talundite aastane täistöötajate arv 100 saagimaa ühiku kohta 1929. ⁸⁾

Suurus ha-des	Töötajate arv 100 saagimaa üh. kohta
1 — 5	107,5
5 — 10	53,2
10 — 20	30,8
20 — 30	21,8
30 — 50	17,9
50 — 100	13,9
100 —	10,2

Näeme, et 1—5 ha suuruses talundeis on 100 saagimaa üh. kohta enam kui 10 korda ja 5—10-ha-listes talundeis enam kui 5 korda rohkem töötajadu kui üle 100-ha-lisis talundeis. Muidugi ei tule sellest arvata, et üle 100 ha-liste talundite töötajate arv 100 saagimaa üh. kohta on normaalne ja peaksime sinnapoole püüdma, et see ka teistes talundites suhteliselt samale tasemele kahaneks. Kääbustalundid on osalt industriaalse iseloomuga ja üldiselt tööintensiivsemad, vajavad kahtlemata seetõttu ka rohkem töötajadu, kuid nii suur see enamvajadus ei ole ega tohigi olla, nagu see ilmneb toodud arvudest.

O. L a a m a n arvestab, et meie oludes kuni 10-ha-lised talundid võiksid ära anda kõrvaltööna teistesse talundeisse umbes $\frac{1}{4}$ töötajadu, s. o. ca 39.000 töötaja töötajadu. ⁹⁾ See on igatahes tagasihoidlikult arvestatud.

Kuid mitte ainult kõrvaltööna suuremaise talundeisse ei peaks kääbustalundid andma töötajadu, vaid kääbustalundite rahvastik peaks absoluutselt kahanema. Nimet. talundite liik on ülerahvastatud ja oleks loomulik, et osa inimesi sealt mujale rändaks. Õige küll, siis poleks selleks vajadust, kui kääbustalundid oleksid paigutunud korrapäraselt üle maa, eriti aga neisse piirkondadesse, kus esineb suur vajadus hooaja-põllutööliste järele. Säärast harmoonilist pilti meie aga ei näe. Kääbustalundid esinevad kuhjatult teatud rajoonides.

Sellelt seisukohalt on huvitav jälgida kääbustalundite levingut maakondade kaupa, asetades selle kõrvale aastase täistöötajate arvu 100 saagimaa ühiku kohta maakonnas, mis arvutatud kõigi talundite keskmisena. Kääbustalundite % talundite koguarvust ja talundite töötajadu maakondade järele 1929.

Maakonnad	1—10 ha talundite % talundite koguarvust	Aastane täistöötajate arv 100 saagimaa üh. kohta. Kõikide talundite keskmine
Viru	34,8	28,2
Järva	23,5	20,7
Harju	25,9	26,7
Lääne	16,3	26,8
Saare	26,3	30,5
Pärnu	30,9	22,6
Viljandi	31,0	22,9
Tartu	39,6	23,2
Valga	34,1	20,5
Võru	38,4	23,7
Petseri	69,8	46,4
Maakondade keskmine	33,8	25,7

⁸⁾ Reiman, H., Talundite rahvastik, 1929/30. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, II vihik, Tallinn 1932, lk. 8.

⁹⁾ Laaman, O., op. cit. lk. 578.

Võiks arvata, et maakondades, kus on kõrge protsent kääbustalundeid, ka aastane täistöotajate arv 100 saagimaa ühiku kohta peaks olema kõrge. Tegelikult näeme aga, et säärast koossõltumust terve riigi ulatuses ei esine. Osas maakonnis, kus kääbustalundeid suhteliselt rohkesti, nagu näit. Pärnu, Tartu, Viljandi, Valga ja Võru, on töotajate suhtarv siiski küllalt madal. Vastupidine nähe, kõrge töötajate arv ja madal kääbustalundite protsent, esineb aga Lääne- ja Saaremaal. Miks see on nii, seks näib olevat väga mitmeid põhjusi. Esiteks on kääbustalundite eraldamine pinna kogusuuruse järele kaunis mehaaniline. Sisuliselt õigem oleks arvestada saagi- või koguni põllumaad. Sääraselt arvestades peaks Lääne- ja Saaremaal leiduma hoopis enam kääbustalundeid. Ei erine sisuliselt ju kääbustalundeist need Lääne- ja Saaremaa talundid, kus 1—10 ha põllumaa kõrval on veel 10—20 ha kõlbmata sood või paepealset karjamaad. Nii võib arvata, et neis maakonnis on struktuurilist poolikult rakendatud tööjõudu, mis teistes talundis ei leia rakendamist, hoopis suuremal määral, kui seda lubab oletada esitatud kääbustalundite arv. Teiselt poolt on selge, et kääbustalundite tööjõu ülejäägid leiavad hooajaliselt suuremal määral rakendamist eelnimetatud Kõrg-Eesti maakonnis, mistõttu neis, hoolimata kääbustalundite rohkusest, keskmine aastane täistöotajate arv osutub madalaks. Lõpuks mängib siin oma osa ka mehhaniseerimise ja rationaliseerimise kõrgem aste, mistõttu kääbustalundite tööjõuhulk ei pääse mõjule keskmistes arvudes.

Tüüpiline kääbustalundis peituvat ja ka mujal rakendamata poolik-tööjõu reservuaar on Petseri-, osalt ka Virumaa. Üldse näib olevat Ida-Eesti, alates Narvatagustest küladest ja suundudes Peipsi rannikut pidi kuni Irboskani välja, säärane ala, kus leidub rohkesti poolikult kasustatud tööjõudu. Teine säärane regioon asub Lääne-Eestis, Saare- ja Lääne-maa ümbruskonnas.

Neist ülerahvastatud piirkonnist peaks soodustatama ärarändu nii tööjõudu vajavaisse tööstus- kui ka põllumajanduskeskustesse.

Tööjõu regionaalse paiknevuse selgitamine ja tasastusrändude juhtimine peaks eeskätt olema tööturu organite ülesanne, seni on sel alal aga vähe tehtud.

5.

Tööjõuvaruna võib vaadelda ka säärast tööjõudu, mida võimalik vabastada majandusliku ratsionaliseerimise teostamisega. Nimetame seda ratsionaliseerimata tööjõu reserviks.

Tavaliselt mõeldakse majandusliku ratsionaliseerimisega just käitis-majanduslikku ratsionaliseerimist. Selle kõrvale võiksime tuua ka rahvamajandusliku ratsionaliseerimise. Viimase ülesandeks oleks majandusliku põhimõtte, — saavutada antud eesmäärke võimalikult väikese aja-, ruumi- ja jõukulutusega, tõhusam rakendamine rahvamajandusse.

Kahtlemata jääb majanduselus domineerivaks käitismajanduslik ratsionaliseerimine. Rahvamajanduslik ratsionaliseerimine omab aga seda suuremat osatähtsust, mida enam riigivõim asub teostama rahvamajanduse teadlikku ja mõistusepäraselt juhtimist.

Rahvamajanduses eksisteeriva tööjõu ratsionaalne kasustamine nii käitis- kui rahvamajanduslikult on olulisemaid rahvuslikke ülesandeid üldse.

Kui vabad tööjõuvarud on lõpul ja käitismajandusliku ratsionaliseerimisega enam pole oluliselt võimalusi tööjõudude vabastamiseks, siis tuleb teostada rahvamajanduslikku ratsionaliseerimist. Tuleb soodustada kutselist migratsiooni, et tööjõudu juhtida vähem produktiivseist tööharudest enam produktiivsesse ja tasuvamaisse tööharudesse, kus selle järele on vajadus. Sama kehtib ka ruumiliste liikumiste kohta. See tooks kaasa üldise tööviljakuse tõusu ja rahvarikkuse kiirema kasvu.

Säärast tööjõudude ümberpaigutamise üht drastilisemat näidet võime tähele panna N. Venes, kus kohati terved külad tehakse maatasa ja jäetakse maha, et inimesi vabastada üleöö tõusvaile suurtööstuskäitisile.

Meie majanduslik ratsionaliseerimine on alles tegemas esimesi arglikke lapsesamme ja tegevusväli ses suhtes näib olevat avar. Oleks vaja ainult rohkem algatust, organiseerimisvõimet ja keskust, mis ratsionaliseerimisaktiooni otstarbekalt juhiks.

Mul on arvamine, et kui meie asjatundlikul juhtimisel teostaksime kiiretempolise käitismajandusliku ratsionaliseerimise nii tööstuses kui ka põllumajanduses, siis juba ainuüksi sel teel vabaneks niipalju tööjõudu, et luua mitmetes tööharudes tunduvat tööpuudust. Juba praegu on töölisringkonnad näit. tekstiiltööstuse ratsionaliseerimise vastu, sest sel alal pole meil kunagi olnud tööliste puudust. Ratsionaliseerimine aga mõjub enamasti inimtööjõu vajadust vähendavalt.

Kui suures ulatuses oleks meie oludes võimalik teostada majanduslikku ratsionaliseerimist ja missugusel hulgal vabaneks seetõttu tööjõudu, on niivõrd ulatuslik küsimus, et see nõuaks põhjalikku eriuurimust, mispärast piirdun ainult nende mõnede märkustega.

6.

Lõpuks tuleb tööjõuvaruna arvestada ka lisatööjõudu, mis võib tuleneda esiteks rahvastiku loomulikust kasvust — looduslikust iibest ja teiseks rahvastiku kunstlikust kasvust — sisserännust.¹⁰⁾

Reiman kalkuleerib, lähtudes eeldusest, et sündimus ja suremus üksikuis vanuserühmades püsib 1932—34. a. tasemel, samuti töölerakenduse määr igas vanuserühmas vastab 1934. a. rahva-loendusel leitule, täistöötajate arvu liikumist järgmiseks:¹¹⁾

Täistöötajate arvu kujunemine Eestis 1934—1950.

Aasta	Arv	Suurenemine
1934	586 827	
1940	592 782	5 955
1945	599 142	6 360
1950	600 253	1 111
Suurenemine .	1934—50	13 426

¹⁰⁾ Kant, Edg., op. cit.

¹¹⁾ Reiman, H., Rahvastik töötajana ja tarbijana, Eesti Stat. kuuk. nr. 174, Tallinn, 1936, lk. 253.

Näeme, et täistöotajate arv kuni 1950. aastani näitab, kuigi mitte tõhusat, siiski kasvu. Hiljem aga, tingitud ühelt poolt madalast sündimusest ja teiselt — praeguses rahvastikus suure osatähtsusega keskealiste jõudmisest raugaeasse, hakkab töötajate arv kahanema. 1960. a. oleks täistöotajate arv juba 590 556.

Kui töötajate arvu kujunemise suhtes, vähemalt lähema aastakümne kestel, kartused on ülearused, siis veidi halvem lugu on töötajate armee vanuselise koostise kujunemisega. Töötajate üldarv küll kasvab, kuid see toimub noorte ja vanemaealiste töötajate arvu tugeva tõusu tõttu, seevastu parimas tööeas (20—29 a.) olevate töötajate arv näitab tugevat kahanemist ka juba 1945. aastaks. Sisuliselt tähendab see seda, et meie töötajate armee raugastub, nagu raugastub meie rahvas üldse.

Töötajate arv vanuserühmades (20—59) 1934. ja 1935. a. ¹²⁾

Vanuserühmad	1934	1935	+ juurdekasv — kahanemine
15—19	48 364	54 610	+ 6 264
20—29	167 333	127 767	— 39 564
30—39	141 745	157 144	+ 15 379
40—49	116 563	135 567	+ 19 013
50—59	95 348	100 863	+ 5 515
60—69	58 691	62 989	+ 4 298

Nagu nähtub, ei või meie rahvastiku liikumisest tingitud töäjõu juurdekasvule rajada suuri lootusi. Teisest küljest lähemas tulevikus pole karta ka töäjõu kahanemist. Täistöötajate arv tõuseb aastas ca 1000 võrra, see peaks meid rahuldama. Vanuselise ümberkihituse tõttu tuleb aga meil senisest palju enam tähelepanu pöörata noorte ja eeskätt vanemaealiste töötajate rakendamisele. Maal on noored ja vanemaealised rakendunud tööle suhteliselt kõrgel määral, mistõttu peaprobleemiks kujuneb just linnaliste noorte ja vanade otstarbekas rakendamine.

Käitised eelistavad üldiselt nooremaid töäjõude, lülitades töömahu kahanemisel tööprotsessist välja just vanemaealisi töölisi. Teatavast tööharust väljalülitatud vanemal töölisel on aga raske leida tööd mõnes teises kutses. Nii muutuvad vanemad töäjõud, hoolimata sellest, et nad on veel küllalt töövõimelised, juba varakult koormaks rahvamajandusele. Ka töömahu tõusuperioodidel ei rakendata uuesti tööle vanu, vaid püütakse igal juhul leida noori, kasvõi välistöölisi importides.

Rahvastiku looduslikust iibest tingitud töäjõu juurdekasvu kõrval võib lisatöäjõud tuleneda, nagu juba varem märgitud, ka sisserännust.

Rahva üle piiri liiklemisest nähtub, et sisse- ja väljasõitnute arv on meil viimaseil aastail olnud enam-vähem tasakaalus. Rahvuslikust seisus-

¹²⁾ Reiman, H., Rahvastik töötajana ja tarbijana, Eesti Stat. kuuk. nr. 174, 1936, lk. 253.

kohast peab sisserännu soodustamisega ka olema ettevaatlik. Eriti kehtib see slaavlaste ja germaanlaste suhtes, milliste rahvatõugude osatähtsuse tõus Eestis ei või meile tuua midagi positiivset, kuna nende protsent juba niigi on häirivalt kõrge. Seevastu ei saaks olla kellelgi midagi selle vastu, kui soodustaksime soome-ugri tõust inimeste sisserändu. Eriti oleks mõeldav teiste rahvuste vahele eksinud ja hävinemisohus olevate hõimude Eestisse rännu võimaldamine.

Lõpuks ei saa jätta kahe silma vahele ka laia maailma rännanud ja õnne mitteleidnud väliseestlaste tagasirännu probleemi. Kuigi tegelik töajõu juurdekasv sel teel ei oleks märkimisväärne, on sellel siiski psüühiliselt suur väärtus. Ta suurendab rahva elujõudu ja usku paremasse tulevikku, kasvatab kodumaa-armastust ja rahvuslikku kokkukuuluvustunnet.

Vaidlematult kindlaks tehtud töajõu puuduse korral on hädaabinõuna mõeldav ka hooajaliste välistöölise kasutamine, eriti põllumajanduses. Kuid tuleb hoiduda, et see ei muutuks krooniliseks, kuna sel korral aegapidi kaoks meie oma põllutööliskaader täielikult, andes aset progressiivselt kasvavale välistöölise kaadrile.

Kokku võttes võime nentida, et meie töajõu reservid on praegu veel kaunis ulatuslikud ja me pole hooepiski kasutanud kõiki võimalusi sel alal.

Selle fakti konstateerimisega muidugi ei muuda me tegelikku olukorda töajõu puuduse rajoonides, mida meil siiski kohatideidub, ei paremaks ega halvemaks, kuid see tõsiasi peaks asjaomaseid asutisi sundima rohkem tähelepanu pöörama tööturu probleemidele. Töajõu peidetud ja väheelastsed varud tuleb muuta mobiilseks, et neid juhtida sealt, kus neid ülearu, sinna, kus neist puudus. Seni on töajõu kutseline kui ka ruumiline emigratsioon suurel määral rajanenud ainult erainitsiatiivil. Kuid erainitsiatiiv arvustab ainult eramajanduslike huve, mis pahatihti pole sugugi kooskõlas rahvamajanduslike huvidega. Selletõttu tuleks avalikvõimul nende küsimuste vastu ka rohkem huvi tunda.

Lõpuks tuleb tähendada, et töajõu puudus saab olla ikkagi ainult ajutine ja lokaalne nähe ja seetõttu lähemal aastail ta peaks kaotama palju oma teravusest. On arvata, et nii tööstus kui ka põllumajandus varsti kohanevad muutunud oludega mehhaniseerimise ja ratsionaliseerimise kaasabil. Senise majandusliku tõusu aeglustumine ja konjunktuuri tagasilöögid mõjuvad aga otsekohe töömahtu langetavalt. Püsivaks võib töajõu puudus jääda ainult põllumajanduses suvehooajal, kuid seal ta on eksisteerinud isegi kriisiaegadel.

Töajõu puudus on ajutine, tööpuudus aga hoopis püsivam nähe. Mõlemate vältimine eeldab aga üht ja sama — see on hästikorraldatud tööturg.

M. Kuldkepp.

MUULASTE OSATÄHTSUS EESTI KINDLUSTUSALAL.

Saksa kindlustusajanduse eriajakiri „Lebensblätter“, Vierteljahreshefte der Allianz und Stuttgarter Lebensversicherungsbank, Stuttgart, avaldas möödunud aastal kirjutise saksa kindlustusseltside kohta välismail. Selles märgiti, et 23 Euroopa riigis tegutses 291 saksa kindlustusseltsi, kusjuures ka Eestis öeldakse asuvat 3 saksa kindlustusseltsi. „Lebensblätter“i andmeil välismail asuvate saksa seltside kaudu voolavat igal aastal suuri summasid Saksamaale, mis olevat tähtsaks toeks Saksa rahvamajandusele. Neil kindlustusseltsidel olevat ka suur „propagandaväärtus“. Töötades Saksa lipu all muretsevad need kindlustusseltsid tõendusi, et igäüks, kes nendes seltsides kindlustuse võtab, väljendab sellega oma usku Saksamaa tulevikku.

Meie avalikkus teab väga vähe meie kindlustusettevõtete õigest sisust ja päritolust ning kuuluvusest. Seepärast on mainitud Saksa kindlustusajakirja andmed meie kindlustusseltside kohta väga tähelepandevad. Ühtlasi kohustub selle ajakirja konstateering ka eesti rahvamajanduse huvides sõna võtma ja lähemalt selgitama meie kindlustusala.

Kindlustusseltsidesse koguneb rahva raha-tagavarasid suuremal määral. Kindlustuse, eriti elukindlustuse mõte seisabki selles, et koguda raha tuleviku vajadusteks, mispärast seda raha tuleb suure hoole ja ettevaatusega valitseda. Eksimused selle nõude vastu on lubamatud. Kuid kahjuks alles hiljuti sai ajakirjanduse kaudu teatavaks kindlustusseltsi „Põhja“ rahaomastamise ja -võltsimise lugu, mis kõigutas usaldust meie kindlustusseltside vastu. Tähtendatud seltsis vahistati süüdlastena seltsi muulastest juhtivad tegelased Reuss, Köhler, Werner ja teised. See oli esmakordne selline juhtum meie kindlustuse alal. Nüüd, kus mainitud kindlustusselts on üle läinud eestlaste kätte, võime seda meie üldist kindlustusaja kahjustavat sündmust lugeda likvideerituks.

Missugused võiksid olla need kindlustusseltsid, millest ülaltähendatud saksa ajakiri kõneleb? Püüdkem need kindlaks teha.

Eestimaa kindlustus-aktsiaseltsi „EKA“ juhatuse üldvolinik on Axel Maydell (end. parun), kes töötab veel järgmistes saksa asutistes: Eestimaa Üldkasulikus Seltsis (Estl. Gemeinnütziger Verband) esimehena, Saksa Kooliabi Seltsis (Gesellschaft Deutscher Schulhilfe) esimehena, Maria Varjupaigas (Marienstift) kuratooriumi esimehena. Asjaajaja-direktor on Harry Koch, Eestimaa Abiandmise Seltsi (Estländischer Hilfsverband) esimees. Juhatuse liikmeiks on Alexander Schmidt, saksa soost ärimees Tallinnas, Klaus Scheel, saksa soost pankur Tallinnas, E. Rosen (end. parun), C. Stark ja Mihkel Juhkam. Viimane on ainus eestlane juhatuses, hiljuti sinna valitud.

Revisjonikomisjonis on saksa soost ärimehed Herbert Günther, A. Ströhm ja Valter Riedel. Prokuristideks on Andreas Feldmann, Conrad Koch, Theodor Hunnius (end. von), Berthold Masing ja Paul Meyer, kes juhatavad üksikuid osakondi ja kelledest mitmed kuuldavasti ei oska eesti keelt.

Kindlustusselts „EKA“ võttis kuuldavasti omal ajal üle Eestimaa Mõisnikkude Tulekindlustuse Seltsi ja elukindlustuse alal „Baltische Gegenseitige Lebensversicherungs-Anstalt“i portfelliid.

Nende andmete põhjal ei jää küll ühtegi kahtlust, et „EKA“ on sakslaste ettevõtte Eestis.

Eesti kindlustus-aktsiaseltsi „Polaris“ peaktsionärideks on endise Saksamaa kodaniku Emil Fahle pärijad. Seltsi juhatusse kuuluvad saksa soost

ärimehed Martin Luther, Ernst Sporleder ja Bruno Meyer ning eestlasena Konrad Mauritz. Asjaajaja-direktoriks on Gerhard Mirlieb. Osakondade juhatajaiks peakontoris on Erich zur Mühlen (end. von), Hermann Mathiesen, Theodor Müller ja Fritz Veh (end. von), kõik muulased ja osalt umbkeelsed, kuigi „Polaris“ arvestab juba 18. tegevusaastat.

1923. aastal „Polaris“ võttis üle Liivimaa mõisnikkude kindlustusseltsi „Livländischer Gegenseitiger Assekuranz-Verein in Dorpat“, mille juhtivaiks tegelasiks oli W. Roth (end. von), E. zur Mühlen (end. von), A. Akermann (end. von), B. Samson (end. von) ja R. Engelhardt (end. parun).

Nende andmete põhjal ei ole jällegi vähimat kahtlust, et „Polaris“ on sakslaste omand ja nende valitseda.

Eesti kindlustus-aktsiaseltsile „Polaris“ kuulub kindlustus-aktsiaseltsi „Eesti Union“ aktsiate enamik, seega on ka „Eesti Union“ sisult sakslaste omand, kuigi selle ettevõtte juhtideks on eestlased.

Võõra rahvuse kindlustusseltsidest jääb veel nimetada ühistegelik elukindlustusselts „Kotkas“, mis kuulub täielikult juutidele.

Vaadeldes eeltoodud rahvusliku jaotuse järgi kindlustusseltside majanduslikke saavutusi selgub, et sakslaste ettevõtted on senini mänginud otse määravat osa meie kindlustustegevuses. Värskeimad kokkuvõtted on pärit 1936. aastast ja on avaldatud statistika kuukirjas. Asetades „EKA“, „Polarise“, „Eesti Unioni“ ja „Põhja“, mis 1936. a. kuulus veel muulastele, andmed kõrvuti eesti seltsidega nähtub, et elukindlustuse alal saavutasid saksa seltsid aasta jooksul preemia-sissetulekuid üle 600 tuh. krooni. See moodustab 37 protsenti kõigi kindlustusseltside preemiaist elukindlustuse alal. Siit näeme, kui võrd hoolsasti eestlased on toetanud saksa ettevõtteid. Kuigi sakslaste arv Eestis ulatub vaid 1,2 protsendini, moodustab saksa kindlustusseltside osatähtsus elukindlustuses kaugelt üle ühe kolmandiku. Ja ometi on elukindlustus selline ala, kus inimene end seob terveks eluajaks teatud ettevõttega. Siin peaks igaüks tõsiselt mõtlema, kellega end siduda.

Meie rahva meelsust arvestades võib vaevalt uskuda teadlikku hoidmist sakslaste ettevõtete poole. Ainsaks seletuseks saab siin küll olla teadmatus. Ka mõnede eestlastest tegelaste nimed, kes muulaste kindlustus-ettevõteteis juhtivatel kohtadel teenivad, aitavad siin üldpilti segasemaks muuta.

Tulekindlustuse alal on vahekorrad veelgi kurvemad. Kui kõik ülemaailmsed kindlustusseltsid 1936. aastal said preemiaid 2,4 miljonit krooni, siis saksa seltsidele läks sellest 997 tuhat krooni või tervelt 41 protsenti! Siin aitab muidugi pilti mõjustada suurte ettevõtete kindlustuspreemia, kuna suured ettevõtted meie riigis teatavasti enamikus kuuluvad muulastele. Peame tunnustama, et nii paljudegi eestlaste majade küljes, isegi talumajadel(!), ilutsevad saksa kindlustusseltside sildid.

Muud kindlustusalad, nimelt veokindlustus, autokaskokindlustus, õnnetus-kindlustus ja murdvarguste kindlustus ning klaasikindlustus, on tervelt kolmveerand osas muulaste käes. Neil kindlustusaladel oli 1936. aasta preemia-sissetulek üle 370 tuh. krooni ja sellest muulaste seltside sissetulek üle 270 tuh. krooni ehk 73 protsenti. Kuigi siin summad ei ole eriti suured, äratavad ometi tähelepanu, millisel valdaval määral muulased on suutnud haarata neid alasid.

Kui preemiasissetuleku peale võib vaadata kui kahjude ja kulude katmiseks tarvismineva summa peale (millest siiski teatud osa igal aastal üle

jääb), annab selgema pildi kindlustusseltsidest kui kapitalide kogujaist preemiatagavarade ja ülekannete suurus. Selles suhtes oli 1936. aasta lõpul pilt järgmine:

eestlaste kindlustusseltsidel	3.503,7 tuh. krooni
sakslaste „	2.640,1 „ „

Siit näeme, et muulaste kindlustusseltsid on Vabariigi kestel kogunud endi kätte üle 2,6 miljoni krooni tagavarasid, millele ei saa küll vaadata kui seltside puhaskasule, sest nende tagavarade arvelt kaetakse elukindlustuse väljamaksud jms., kuid see summa on muulaste kasutada ja käsutada. Oleneb täielikult iga seltsi juhatusest, kuidas ta neid tagavarasid paigutab, kellele ta neid välja laenab või hoiule annab, milliseid väärtapabereid ta nende summadega ostab või milliseid maju ta ehitab.

Kuigi ei ole kindlalt teada, kuhu seltsid on oma tagavarad paigutanud, võib siiski väevalt arvata, et sakslaste kindlustusseltsid oma summadega eestlaste ettevõtteid oleksid toetanud. On ju üldiselt tuntud sakslaste omavaheline kokkuhoidmine, ja teisiti ei saa ka oletada nende toimimist kindlustusseltside tagavarade paigutamisel.

Kui vaatame kindlustusseltside tagavarade suurenemist viimaseil aastail, siis märkame, et eestlaste seltsid näitavad suhteliselt kiiremat tõusu. Võttes sellesama 1936. aasta näeme, et eestlaste seltsidel on preemiatagavarade ja ülekannete tõus aasta kestel 642 tuh. krooni — muulaste 198 tuh. krooni vastu. Eesti seltsidel moodustas aastane tagavara juurdekasv 23 protsenti ja saksa seltsidel 8 protsenti sama aasta tagavarade algseisust. Eesti seltside kiirem tõus on õnnelikuks märgiks, et asi on rahvuslikust seisukohast vaadatud paranemas. Kuid siiski on tänapäeva Eesti kindlusasjanduses muulastel veel niivõrd suur osatähtsus, et see objektiivsetel andmetel ei lase end kuidagi õigustada. Seda enam meie peame aga valvel olema üllatähendatud saksa kindlustusasjanduse ajakirjast selgunud üllatavate faktide tõttu, kus kõneldi „propagandaväärtusest“ ja „tuleviku usu kasvatamisest“. Meie teada ei ole ükski „meie“ kindlustusselts endalt neid kahtlustusi tagasi tõrjunud, sellele vaatamata, et kõnesoleva ajakirja kirjutist möödunud aastal meil mitu korda tsiteeriti.

Viimaste aastate jooksul eestlaste seltsid on hakanud saksa omadele järele jõudma. Siiski on senini tempo ikkagi veel liiga aeglane selleks, et temaga täielikult võiks rahul olla. Eesti kindlustusseltsidel ja nende seltside tegelastel seisab ees suur töö selle tähtsa ala ümberkorraldamiseks puhtrahvuslikul alusel.

A. Raudmäe.

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

UUE AJAJÄRGU ALGUL.

Viimased nädalad on meil möödunud poliitiliste suursündmuste tähe all. 21. aprillil astus kokku kahekojalise rahvaesindusena uus Riigikogu, jüripäeval 23. aprillil seadsid Riigivolikogu, Riiginõukogu ja omavalitsuste esindajatekogu üles Vabariigi Presidendi kandidaadi ja 24. aprillil valiti kõigi kolme asutise poolt ülesseatud Vabariigi Presidendi kandidaat, senine Riigihoidja K. Päts Vabariigi Presidendiks. Sellele järgnes parlamentaarses korras uue Vabariigi Valitsuse moodustamine.

Need kõik on meil ajaloolise tähtsusega sündmused. Nendega tähistame nüüd kauakestnud poliitilise kriisi likvideerimist ja poliitilise üleminekuaja lõppu, et astuda uue põhiseaduse täieliku elluviimisega uude ajajärku Eesti poliitilises elus.

Uue põhiseadusega loodud korda, mis nüüd riigivõimu organite moodustamise mõttes on täielikult ellu viidud, on meil nimetatud uuendatud rahvavalitsuslikuks korraks. See uus kord tahab vältida neid puudusi, mis olid esimese ja teise põhiseaduse kordadel, ja luua riigivõimu organitest tasakaalustatud süsteemi, kus ükski organ ei ole ainumääravaks, vaid on tarvilises seoses teistega.

Keskseks kujuks riigivõimu organite süsteemis on Vabariigi Presidendi isik. Rahvahääletusel vastuvõetud ja Rahvuskogu poolt Põhiseaduse sissejuhatusse võetud põhimõtte järgi Eesti Vabariiki juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl. Selle põhimõtte kohaselt on korraldatud Põhiseaduses riigivõimu organid, kes on ühelt poolt varustatud teatud iseseisvusega, kuid teisalt seisavad omavahel vajalikus seoses.

Kui nüüd rahvaesinduse kokkutulekuga lõppes poliitiline üleminekuaja järk ja algas riigivalitsemine uuesti parlamentaarsete põhimõtete järgi, siis eelöeldu põhjal ei saa see enam tähendada endise parlamentaarse aja tagasitulekut selle aja halvas tähenduses, vaid uus põhiseadus annab parlamentaarsele korrale kindlad raamid. Rahvaesindus ei ole uues korras enam ainumääravaks teguriks, nagu varem, vaid ta on valitsusega tasakaalustatud koostöös olevaks organiks, kusjuures valitsuse ja rahvaesinduse koostööd juhib Vabariigi President.

Nii on meil uue riigikorraga maksuma hakanud riigivõimu korralduse süsteem, mis peaks looma tarvilikke eeldusi Eesti riigielu edaspidiseks rahu-likuks arenguks.

Kuid sellega ei ole siiski loodud veel kõik selleks tarvilikud eeldused. Hea juriidiline süsteem on küll hea asi, aga sama tähtis, kui on riigivõimu juriidiline ehitus, on ka see, kuidas seda süsteemi sisustatakse. See on vahest veel tähtsamgi eelmisest. Selles mõttes on äärmiselt tähtis, kuidas on täidetud riigivõimu organid ja kuidas mõistavad nad sisuliselt oma ülesandeid.

Kõige tähtsamaks organiks riigielus on meil Vabariigi Presidendi institut ja tähtsamaks isikuks Vabariigi Presidendi isik. Sellele kohale seadsid kolm kandidaati seadvat asutist üksmeelselt kandidaadiks endise Riigihoidja K. Pätsi, kes ka üldisel valimiskogu koosolekul suure häälteenamusega (219 häälega või 92-protsendilise häälteenamusega 238 häälest) valiti Vabariigi Presidendiks.

K. Pätsi Vabariigi Presidendiks valimisega on sellele kõrgele kohale valitud isik, kes on olnud kandvaks kujuks eesti rahvuslikes võitlustes enne iseseisvust käesoleva sajandi esimesist aastast alates, kelle õlgadel on lasunud Eesti riigi loomispäevade raskused ja kes need raskused on võidukalt ületanud, kes iseseisvuse ajal on olnud Vabariigi Valitsuse juhi kohal rohkem kui keegi teine ja kes Eesti riigi on õnnelikult üle viinud sellest sügavast riigipoliitilisest kriisist, kuhu sattusime 1933./1934. a. vahetusel. K. Pätsi algatusel väljatöötatud ja nüüd lõplikult ellu viidud uuen-datud riigikorraga on Eesti riigielu vahepealseilt autoritaarseilt kallakuilt tagasi viidud uuendatud rahvavalitsuslikule parlamentaarsele korrale.

See K. Pätsi senine elutöö näitab, et Vabariigi Presidendiks on valitud isik, keda õigusega võidakse nimetada Eesti suurimaks riigimeheks. Seega on Eesti riigi kõrgem juhtimine antud teeneterikkaisse, kogenenud ja kindlaisesse kätte.

Pärast ametisse astumist ütles oma esimeses sõnavõtus Vabariigi President K. Päts:

„Vabariigi President ei ole mitte selleks, et oma võimu näidata, vaid Vabariigi President on lepitaajaks ja toetajaks asutistele nende ülesannete täitmisel. Mina töotan olla meie rahva poolt loodud demokraatlikkude asutiste toeks ja abiks, et need leplikus meeles täidaksid ülesandeid, mis neile pandud.”

See Vabariigi Presidendi sõnavõtt näitab, kuidas ta mõistab oma kõrgeid ülesandeid. Neis sõnades öeldud põhimõtte aga annab omalt poolt uue kindlustuse põhiseaduslike organite otstarbekaks tegutsemiseks.

Mis seejuures puutub Vabariigi Valitsuse moodustamise käiku, siis on Vabariigi President toiminud siin parlamentaarset valitsemisviisi kohaselt, pidades enne valitsuse moodustamist nõu rahvaesinduse kodade esimeestega ja kutsudes valitsusse peaministriaga eesotsas isikud, kellel peaks olema rahvaesinduse usaldus.

Vabariigi Presidendi poolt ametisse kutsutud Vabariigi Valitsuse juhiks on peaministriks senine peaministri asetäitja K. E n p a l u ning valitsuse liikmeiks 6 senisesse vabariigi valitsusse kuulunud ministrit ja kolm uut ministrit — majandusminister L. Sepp, siseminister R. Veermaa ja kohtuminister A. Assor, kuna senine majandusminister K. Selter on kutsutud välisministri kohale. Uue vabariigi valitsuse kujundamine pea endises koosseisus näitab, et nii Vabariigi President kui ka rahvaesindus soovivad riigi valitsemises senise suuna jätkamist. Seega on kindlustatud pidevus senise ülesehitava töö ja riigivõimu edaspidise tegutsemise vahel, mis on riiklikult väga oluline.

Mis puutub uude rahvaesindusse, siis valiti Riigivolikogus esimeheks suures üksmeeles prof. J. U l u o t s ja Riiginõukoogu esimeheks M. P u n g, kes õnnelikult juhtisid Rahvuskogu esimese ja teise koja tegevust, mis arenes vastastikuse mõistmise ja kokkuleppe vaimus.

Uuele rahvaesindusele langes esimeseks ülesandeks peale Vabariigi Presidendi kandidaadi ülesseadmise lahkunud valitsuse poolt esitatud

Amnestiaseaduse vastuvõtmine. Selle seaduse vastuvõtmisega loetakse unustatuks senised poliitilised eksimused ja hulk ühiskonnast eraldatud sai ühineda jälle koos teistega ühiseks ülesehitavaks tööks.

Vabariigi Presidendi kandidaadi üksmeelse ülesseadmisega ja ülesseatud kandidaadi pea kõikide valimiskoja liikmete poolehoidul Vabariigi Presidendi valimisega on rahvaesinduse liikmed ja omavalitsuste esindajad näidanud suurt kokkuhoiu tahet ning Amnestiaseaduse esimese seadusena vastuvõtmisega on rahvaesindus oma tööd alustanud leppimise põhimõtte esiletõstmisega. Need on suured väärtused meie poliitilises elus. Kuigi edaspidine jooksev töö rahvaesinduses paratamatult toob esile seisukohtade ja vaadete erinevusi, tuleb soovida, et ka jooksvas seadusandlikus töös leitaks võimalikult rohkem ühist keelt ja ühist meelt.

Riigikogu kokkutulekuga, Vabariigi Presidendi valimisega ja Vabariigi Valitsuse moodustamisega on riigivõimu organid uue põhiseaduse kohaselt tegevust alustanud. Loodame, et see tegevus on riiklikult õnnelik ja tähendab edu eesti rahvuslike eesmärkide teostamisel.

KOONDUMISI RIIGIVOLIKOGUS.

Riigivolikogus on alanud liikmete koondumine. Veel enne Riigivolikogu kokkutulekut ühinesid koostööks Põhiseaduse Elluviimise Rahvarindesse kuuluva 54 Riigivolikogu liikmega 10 väljastpoolt Rahvarinnet valitud Riigivolikogu liiget, moodustades kokku 64-liikmelise Riigivolikogu Rahvaesinduse. Oma organiteks kujundas Riigivolikogu Rahvarinne 17-liikmelise vanematekogu ja 9-liikmelise juhatuse, kuhu esindajad valiti maakondlike koondiste järgi. Riigivolikogu Rahvarinde juhatusse valiti A. Jürimäe (esimees), K. Eenpalu, J. Uluots, A. Tupits, O. Suursööt, K. Pajos, M. Hansen, K. Jürison ja O. Pukk.

Järgmisena koondusid Riigivolikogus rühmaks 6 pahempoolset Riigivolikogu liiget (A. Aben, O. Gustavson, K. Jalak, N. Ruus, M. Unt ja J. Vain), „Töötava rahva ühtlusrühmaks“. Nende juhatusse kuuluvad A. Aben, J. Vain ja N. Ruus. Peale nende on omavahelises koostöös, kuigi ilma ühise nimetusega, pahempoolne rvl. L. Johanson ja L. Metslang.

Iseseisva rühmituse moodustasid vene rahvusest Riigivolikogu liikmed G. Orlov, A. Ossipov ja V. Roslavlev, ühinedes „Vene rühmaks“. Kaks „Vene rühma“ liiget kuulusid ühtlasi ka Rahvarindesse.

Viimasena ühinesid omaette rühmaks rvl. J. Tõnisson, A. Piip, O. Köster, R. Penno, O. Lõvi ja E. Peedosk, nimetades oma koondise „Demokraatide rühmaks“. Selle rühma juhatusse kuuluvad rkl. J. Tõnisson, A. Piip ja O. Köster.

Neid koondisi Riigivolikogus ei saa võtta mingisuguste erakondadena, kuna need on vaid töökoondised Riigivolikogu sisemise töö korraldamiseks.

Riiginõukogus on omavaheliseks koostööks koondunud 8 põllumajanduse ja maaomavalitsuste poolt valitud Riiginõukogu liiget. Vanematekoguna tegutsevaks organiks on Riiginõukogu moodustanud 6-liikmelise esinduskogu, kuhu kuuluvad rvl. J. Puhk (esimees), B. Rostfeld, P. Kogerman, A. Oinas, J. Holberg ja A. Kohver.

RIIGIVOLIKOGU VALIMISTE STATISTIKAT.

Riigivolikogu valimiste järele tehti mõnede ajalehtede poolt kokkuvõtteid, millede järgi valimistel oli Põhiseaduse Elluviimise Rahvarinde kandidaatidele antud kokku vähem häält kui Rahvarindest väljaspool esinenud mitmesugustele kandidaatidele. Seesuguseid andmeid levitati ka mõnes välismaa lehes ja tehti andmeist mitmesuguseid järeldusi.

Nende andmete puhul tähendasime juba eelmises numbris, et ei saa kaugeltki kõiki väljaspool Rahvarinnet esinenud kandidaate võtta Rahvarindele vastasrindlike kandidaatidena, kuna nende väljastpoolt esindajate hulgas oli rohkesti põhimõtteis Rahvarindele lähedalseisjaid. Nüüd on „Uus Eesti“ teinud kokkuvõtte, mis annab Riigivolikogu valimistest järgmise statistilise pildi:

Hääleõiguslikke kodanikke oli 80 valimisringkonnas kokku 727.000. Hääletamine toimus 72 valimisringkonnas, kus hääleõiguslikke oli 640.000 ja hääletamas käis kokku 446.142 kodanikku ehk 71 protsenti. Neis 72 valimisringkonnas anti Rahvarinde kandidaatidele 256.213 häält ja vastaskandidaatidele 189.929 häält. Nimelt esines neis 72 valimisringkonnas Rahvarinde ja temale lähedal seisvaid kandidaate kokku 95. Neile tuleb veel juurde 8 Rahvarinde poolt ülesseatud kandidaati, kes vastaskandidaadi puudumisel tunnistati valituks ilma hääletamiseta.

Nii ei pea paika mõningate ringkondade poolt levitatav väide, nagu ei seisaks Põhiseaduse Elluviimise Rahvarinde taga ka Riigivolikogu valimistest osavõtnud hääletajate enamus.

E. Salurand.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

Möödunud kuus on toimunud rida avalikke sõnavõtte oluliste majanduspoliitiliste küsimuste kohta, küsimusis on avaldatud mitmesuguseid seisukohti. Need esitatud mõtteavaldused on teataval määral meie majanduspoliitika oleviku ja tuleviku sihtjoonte otsingud, niivõrd muidugi, kui neid mõtteid realiseeritakse. Refereerime alamal kokkuvõtlikult esitatud mõtteid nende avaldamise järjekorras.

Eesti Majandusteadlaste Seltsis 30. märtsil 1938. a. pidas ettekande ETK dir. Jaan Põdra teemal „Ratsionaliseerimine uue tegurina Eesti majanduselus.“

Referent oma ettekandes võttis lähemale vaatlemisele ühiskondlikke eeldusi ratsionaliseerimiseks Eesti majanduselus. Viimase pealkirja all ilmus dir. Jaan Põdra ettekanne ka Eesti Majandusteadlaste Seltsi väljaandena (nr. 2).

VII-dal üleriiklikul kaupmeeste kongressil 3. aprillil 1938. a. esines ettekandega Kaubandus-tööstuskoja esimees J. Puhk teemal „Kodanike põhiõigusi majanduslikus tegevuses uue põhiseaduse alusel.“

I-mesel majandusteadlaste kongressil 9. ja 10. aprillil 1938. a. esines

referaadiga A/S. Rigas Manufaktura direktor Leo Sepp teemal „Eesti rahvamajanduse struktuurist ja selle muutustest.“

Isamaaliidu keskkomitee täiskogu koosolekul 12. aprillil 1938. a. peetud kõnes Riigihoidja K. Päts avaldas rea silmapaistvaid mõtteid meie majandusliku arengu sihtjoonte kohta.

J. Põdra käsitledes ühiskondlikke eeldusi ratsionaliseerimiseks Eesti majandusesel rõhutab kokkuvõttes, et ratsionaliseerimise mõtet tuleb populariseerida. Ratsionaliseerimisena laiemas mõttes mõistab ta majanduslikult maksimaalsete tulemuste saavutamist tootmise ja turustamise alal minimaalse energiakuluga, olgu elava tööjõu või materjalses osas. Ratsionaliseerimisega saab aidata kaasa toodangu tõstmisele, millega saavutame kõrgema elatus- ja kultuurilise taseme. Kuid kõige selle saavutamiseks on vaja teatavaid ühiskondlikke eeldusi, mis meil kas senini puudunud või alles kujunemata. Kõigepealt paneb autor raskuspunkti psühholoogilistele eeldustele ja arvab, et meil on majanduslik mõtteviis vähe arenenud, kuid teisalt paljud rahvuslus-ideoloogid nägevat Eesti riikluse eesmärki ainult rahva materjalse heaolu saavutamises ja on selleks valmis leppima ükskõik mis-suguse poliitilise olukorraga. Autor usub, et autoritaarne riigikord on meie rahva surmaks. *Väikerahvas saab aga rasketel silmapilkudel püsida ja saatus katsumistele seista vastu ainult siis, kui iga tema liige on välja-kujunenud teadlik isiksus, kes säilitanud meie rahvusliku omapära.* Loomulik on, et püüame kiiresti tõsta oma rahvusliku kapitali osa Eesti majandusesel ja vähendada võõraste osatähtsust. Kuid iga rahvuslikuks peetav majanduslik ettevõtte või üritus peab end igal juhul õigustama säärasena ja suutma kannatada välja vaba võistlust teiste ettevõtetega. Rahvuslike ettevõtete toetamine ei ole riiklik surve, vaid eestlase iseteadvuse kasvata-mise küsimus.

Ratsionaliseerimise edukuse huvides tuleb ergutada eraettevõtlikkust, mille juures tuleks kujundada kindlad seisukohad riigi ettevõtlikkuse arenda-mise ja majanduselu juhtimise ja kontrollimise riiklike põhimõtete ulatuse kohta. Koostööle tuleks võtta ettevõtjaskonda kui ka tööliskonda. Ratsio-naliseerimise küsimuse käsitlemine ainult üksiku käitise korrastuse ulatuses ei tööta küllaldasi majanduslikke tulemusi. Väärtuslike tulemuste saavuta-miseks tuleb küsimust võtta laiemalt ja luua ühtlasi rida ülaltähendatud eel-tingimusi, milledest ratsionaliseerimise edukus otseselt või kaudselt on sõltuv.

J. Puhk käsitledes kodaniku põhiõigusi majanduslikus tegevuses uue põhiseaduse alusel tõlgendab uues põhiseaduses § 24, § 25, § 27 ja § 28 põhiseaduse vaimu kohaselt. J. Puhk leiab, et põhiseaduses antud normidega on meile kindlaks määratud kindel ja püsiv riigikord, mis on majanduselu arengu eelduseks vajalik. *Majanduslike jõudude ja ettevõtete väljaarenda-mine on eeskätt kodanike eneste ülesanne ja kohus, kuna riigi korraldav käsi on vaid selleks, et nende jõudude koostööd soodustada ja reguleerida.* Majanduslikul alal tegutsemise ülesandeist oleks riigi täidesaatev võim riikliku elu korraldamisel tulevikus teatava määrami vabastatud uue põhi-seaduse kohaselt.

L. Sepp oma ettekandes „Eesti rahvamajanduse struktuurist ja selle muutustest“ pühendas palju tähelepanu ka maailmamajanduse olukorrale. Tegelikult asetask referent kuulajaskonna alternatiivi ette, *kas reguleeritud või vaba majandus?* Reguleerimise tähendus ettekandes oli väga laiapiiri-line. Selle all mõisteti nii trustide ja kartellide toimet kui ka igasugust, ka kõige pisemat riigi „vahelesegamist“ majandusellu kuni täieliku plaami-

majanduseni. Majanduselu struktuurilisist muutustist terves reas riiges kõneldes peatus referent eriti autoritaarselt juhitud riikide Saksa ja Vene majanduselu juures, eriti kriipsutades alla nende häid külgi. Majanduselu areng referendi arvates liigub ühes suunas, vabamajanduselt reguleeritava majanduse poole, kuna see uue majandussüsteemina tootmisvahendite tehnilise arengu tõttu ühelt poolt kui ka ühiskondliku organisatsiooni otstarbekuse ning õigluse seisukohalt teiselt poolt paratamatuks ning vältimatuks on muutunud. Ei saa väikerahvas õigel ajal aru ajavaimust, siis on tagasilöögid saatuslikud. Kui rahvusliku majanduse üle otsustatakse, siis otsustatagu seda avalikult, ning kõik sammud olgu avalikud. *Tänapäeval küsimus ei seisne enam selles, kas tuleb meil majandust reguleerida, vaid selles: kes peab teda reguleerima, kas riiklik „vaheseisamine”, — või eramajanduslike jõudude eneste „otstarbekus”.* Kogu reguleeritud majanduse üldjuhtimine ühest keskkohast ühe üldise hüvangu sihis ei ole enam diskuteeritav või koguni maharedigeeritav küsimus: see on praegu rahvamajanduslik tarvidus ning paratamatus, niihästi kogu maailmamajanduse arengu aste kui ka eriti paratamatus ning tarvidus Eesti kui vaeses ja mahaajäänud rahvamajanduses. *Kõneleja väitmise järgi olevat Eestis reguleeritava majanduse osatähtsus (68%) juba suurem kui vabamajandusel.* Meie rahvamajanduse arendamine sõltub rahva sissetuleku tõstmisest. Sissetuleku tõstmine on seotud tööstuse arendamisega. Senini on tööstus meil arenenud jõudsalt, kuid see on ikkagi alles algus. Tööstusliku tegevuse forsseerimine ei ähvarda põllumajandust jätta töökäteta. Poolakate sissetoomisele tuleb vaadata kui eksitusele, kuna sellega surutakse alla palgad, mis ergutavad ratsionaliseerimist. Rahva saatust kindlustab igasugusel ajal rahvustervikus, tihed ühis- ja kokkukuuluvustunne ja et riigikaitse relvana on kõige kindlam see, kui kogu rahvusühiskonnal on suur usaldus ja tunnustus oma riikluse sotsiaalsele õiglustundele ning otstarbekale majanduse organiseerimisele. Ei saa salata vana ja uue süsteemi ideoloogilisi lahkuminekuid. Senine kord oli põhjendatud inimeste pahelede, veenetele, et inimene on paratamatult halb, pahatahtlik, mille tõttu ta ainult piiramata egoismi sunnil võib ratsionaalselt töötada. Nüüd öeldakse, et peab inimeste voorustele ehitama, et inimeses on oma nõrkuste peale vaatamata heade püüete ja soovide ülekaal, et ta ühis- ja kohusetunde ning mõistuselise organisatsiooni abil suudab ühiskonnale anda rohkem kui enne.

Riigihoidja K. Päts oma Isamaaliidu keskkomitee täiskogu koosolekul peetud kõnes ütles, et oleme raske majandussurve üle elanud nii, et rahvamajandus sellest on tervena välja tulnud, on kasvanud ja näidanud jõulist edenemist, kuid meie seisame suure probleemi ees: meil on palju loodusvarasid ja töövõimalusi, kuid meil ei ole küllalt töötavaid käsi. *Rahvaarv, rahvaarvu juurdekasv, tööjõud, rahva elujõud on need, mis riigi ülal peavad ja ilma milleta ka kõige suuremad varad, mis ühele rahvale on antud, kaduma lähevad ja rahvas ise satub orjapõlve.* Meie ei kannata mitte tööpuuduse all, vaid töötajate puuduse all. Rahvas põgeneb maalt linna. Meie raiskame oma vähest tööjõudu, meie tapame ise endid ja oma perekondi liigse tööga, mis on tühine ja tagajärjetu. Siin peame küll ütlema, et meil palju ja palju tuleb ümber korraldada ja ümber teha. *Meie peame oma tööd ja tööväärtust tõstma. Meie peame saavutama majandusliku olukorra, kus omakapitalide kasvamine võimaldab rajada uusi ettevõtteid rahva elujõu tõstmiseks. Kas peab see ikka nii kestma, et meie oma laekuvatatest maksudest peame juurde maksma oma põllumajandussaadustele, et*

sellega võimaldada meie saaduste väljavedu, muretsedes sellega odavat toitu teistele rahvastele? Kas peab see ikka nii edasi kestma, et meie toome oma kroonid riigikassase, et kinni maksta seda, mis puudu on jäänud meie põllupidamise korralduses? Kas neid juurdemaksu summasid ei läheks mitte mujale vaja? Aga kas see kapital, mida neile aineile juurde maksame, ei oleks paremini ära kasutatud, kui algatame uusi tööalasid, teid parandame, kortereid ehitame. *Neid küsimusi peame lahendama, selleks ei ole tarvis parteivõitlust ega partei lahkuminekuid, vaid asume selle küsimuse lahendamisele kui ühine kogu, kes tunneb, et ta oma kõrge kultuuri ja tsivilisatsiooni juures saab seda tööd paremini ja tagajärjekamalt teha ilma partei vahedeta ja lahkarusaamisteta.*

Meie tööstusele ning riigi algatusele tööstuse aladel on etteheited tehtud, et riik hakkab kõike ise tegema, nii et kodanikul ei ole võimalust kuskil enam oma initsiatiivi ja tahtmist avaldada ega oma kapitali paigutada. Pean ütleva, et mina isiklikult ja kõik valitsuse liikmed — meie kõik oleme sellest tõvest terved ja meist keegi seda sotsialismi haigust ei põe. Mina võin kinnitada, et kõik sammud, mis meie oleme tööstuse soodustamiseks teinud, ei ole tehtud mitte mingi sotsialismi õpetuse järele, vaid meie pidime nägema, et esiteks meie maal on vähe kapitali ja meie maal ei ole selleks küllalt kapitali kogunenud, et seda rahva enese poolt tööstusesse rakendada ja teiseks meie nägime, et niisuguseid tööstusalasid, mis on hädatarvilikud, tuleb riigil aidata rajada.

Ülalpool oleme refereerinud kokkuvõtlikult hiljuti meie majandus- ja riigijuhtide poolt avalikkusele teatavaks saanud majanduspoliitilisi mõtteid nende avaldamise järjekorras. Osa esitatud mõtteist on väga silmapaistvad, eriti tuleb seda tähendada Riigihoidja K. Päts'i poolt avaldatud mõtete kohta. Esitatud mõtteavaldused vajavad pikemat arutlust, millest aga käesoleval korral loobume ja loodame edaspidi nende juurde tagasi tulla.

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

Illusioonide kõrvaleheitmine, millest rääkisime eelmises ringvaates, jätkub täie hooga. Võib olla koguni viisil, mis kisub kaasa ka mõningad seni püsinud ideaalid või vähemalt kõrvaldab välispoliitikast idealismi. Võidutseb välispoliitiline realism selle sõna karmimas mõttes, valitseb huvide kooskõlastamise asemel ristuvate huvide lepitamine võimaluse piirides. Ilmekamaks väljenduseks sel alal on vastuvaidlemata

Inglise-Itaalia lepe.

Sisult on ta väene ega saanudki teissugune olla. Ta ei saanudki kõrvaldada Briti ja Itaalia impeeriumide võitlust nende mõju pärast Vahe- ja Punase mere piirkondades. Ta vaid fikseerib esialgsed mõjupiirkonnad ja parimal juhul võttis võitluselt tema terava iseloomu, mis võis kergelt tekitada kokkupõrget kahe suurriigi vahel.

Aga vaesele sisule vaatamata on Briti-Itaalia kokkuleppel oma vastuvaidlematu poliitiline tähtsus just väljaspool neid huvipiirkondi, mille kohta

ta tegelikult käib. Kokkuleppe tähistab pööret ja murrangut Euroopa välispoliitikas, tähendab siirdumist uute teede ja vahendite otsimisele rahu kindlustamiseks meie mandril. Ses mõttes tähendab ta esijones selja pööramist Rahvasteliidu julgeoleku süsteemile ja uue tasakaalu järele kobamist, mille alusele võiks edaspidi rajada olguigi ruumiliselt piiratuma, kuid efektiivsema julgeoleku süsteemi. Sellena hõljub juba ammu õhus

nn. nelja pakt,

mis peaks looma Briti, Prantsuse, Itaalia ja Saksamaa osavõtul uue Euroopa direktooriumi, milles tasakaalustuksid osavõtjate huvid ja mis teostaks valitsemist meie mandril umbes samal viisil, nagu seda tegid Pühasse Liitu koondunud Euroopa kuningriigid läinud sajandi algul või kurikuulus „Euroopa kontsert“ sajandi keskel. Nelja pakt on olnud Mussolini ammune idee ja pole vähematki kahtlust, et kogu Itaalia teda selles toetab.

Inglismaa

omaaegne eitav suhtumine sellesse ideesse ei olnud aga ei küllalt kategooriline, ei ka lõplik. Chamberlaini kaine huvide poliitika ei taha arvestada Rahvasteliitu, mis on jäänud võimetuks iga kord, kui konflikti tekitajaks on osutunud mõni suurriik. Suurriikide huvide lepitamine võiks aga palju hõlpsamalt toimuda mõnes teises „Clearing House'is“, kus seda poleks segamas ükski kitsendav norm või ükski soovimata kaaslane, nagu see paratamatuks osutub Rahvasteliidu raamides. Kuigi praegu ei saa veel väita, et Inglismaa oleks võidetud nelja pakti ideele, siis ometi tuleb konstateerida, et Chamberlaini poliitika oma mõiste ja suuna kohaselt liigineb temale üsna jõudsasti.

Prantsusmaa on seni väga kindlalt kinni hoidnud Rahvasteliidu põhimõtetest ja sidunud oma välispoliitika Genfi institutsiooniga. Seepärast tema suhtumine Mussolini poolt 1933. aastal lansseeritud nelja pakti ideesse oli põhimõtteliselt eitav. Kuid see oli ju viis aastat tagasi, kui Prantsusmaa välispoliitiline seisund oli hoopis teissugune. Ta oli sisepoliitiliselt veel tugev, tema sõjaline jõud oli veel suurimaid Euroopas, temal olid trued kliendid Poola ja Väikeliidu riikide näol. Nüüd on Prantsusmaa seesmiselt nõrgenenud tarvnenud sotsiaalsete vahetõttu, relvastumises on Saksamaa temast ette jõudnud, tema liidusidemed, kuigi vormiliselt edasi püsivad, on sedavõrd nõrgenenud, et vaevalt võiks veel rääkida neist kui reaalsetest teguritest Euroopa välispoliitilisel malelaual. Selle tõttu tuleb uuel Daladier valitsusel paratamata revideerimisele võtta senine passiivne poliitika, mis tunduvalt langetas Prantsusmaa prestiiži ja ongi juba olemas tunnismärke, et Inglismaa seisukohtadest tugevasti mõjustatud prantslased samuti siirduvad „realistlikule“ poliitikale, s. o. jätavad maha Genfi poliitika, et paremini teostada oma otseste huvide poliitikat. Selles olukorras ei oleks põrmugi imestada, et Prantsusmaa ka omalt poolt muutuks nelja pakti pooldajaks.

Saksamaa seisukoht ei ole selles suhtes kuigi kindel. Seni on tema poliitiliseks credo'ks olnud hoidumine igasugustest koondistest, mis võiksid kitsendada või tagasi suruda tema ekspansiooni. Selleks peamiselt lahkus ta Rahvasteliidust. Kollektiivse käibe asemel pidas ta ainuõigeks kahepoolset vahetõttu korraldamist otseselt huvitatud riikidega. Nii saavutas ta kokkuleppe Poolaga 1934. aastal, nii annekteeris ta hiljuti Austria. Saksamaa senise taktika seisukohalt peaks tema suhtumine nelja pakti ideesse

olema eitav, sest see looks suurriikide koondise, mis oleks võimeline pidurdama Saksamaa ekspansiooni, kui ohtlikku paktiga saavutatud tasakaalule. Kuid kui ta ei tahakski minna vabatahtlikult, siis võib see temale osutada ka poolsunduslikuks. Inglise-Itaalia kokkulepe, loomulikult, ei purusta veel Berliin-Rooma telge, kuid vähendab vastuvaidlematult sakslaste mõju selle telje lõunapoolses osas. Rohkemgi veel. Viimaste päevade mitmed läbirääkimiste seeriad (Inglismaa-Itaalia, Inglismaa-Prantsusmaa ja Prantsusmaa-Itaalia) viskavad Saksamaa välispoliitika silmade ette nn. Streza rinde eba-meeldiva varju. See rinne pidurdaks saksa ekspansiooni palju järsumalt. Seega, kuivõrd teised suurriigid asetaksid Saksamaa alternatiivi ette: kas Streza rinne või nelja pakt, siis peaks Saksamaa normaalselt valima viimase kui vähem kahjuliku.

Põhjariikide koostöö.

Murranguliste suurpoliitiliste sündmuste taustal ei saa aga märkimata jätta ideoloogiliselt kohati ligilähedast, kohati aga risti vastukäivat lähedaste sündmuste käiku. Oslos peetud järjekordne Põhjariikide konverents näitas omakorda, et illusioonidest loobumine on käimas ka väikeriikide juures. Rahvasteliidu kollektiivse julgeoleku süsteemi ülesütlemisest tekkinud välispoliitilised mured on ka nende riikide arutluste objektiks. Põhjariikide poliitika kristalliseerub väga aeglaselt. Nende ammu tunnustatud lojaalsus Rahvasteliidu põhimõtete rakendamisel püsib veel väga tugevana, võiks ütelda koguni eeskujulikuna. Aga mäletatavasti 1935. aastal esmakordselt avaldunud Põhjariikide kartus, et sanktsioonide tarvitamine võib neid kiskuda soovimatutesse kokkupõrgetesse, on nüüd üha süvenenud. Põhjariigid loobusid juba varem sanktsioonide rakendamise kohustustest, nüüd peavad nad seda veelgi väheseks. Nüüd tahavad nad hoiduda kõrvale igast riikide rühmitusest, mis võiks tekkida Euroopas ja selliste rühmituste vahel tekkida võivate sõdade puhul tahavad nad säilitada kõige kindlamat erapooletust. Nii tõmbuvad ka Põhjariigid teatud määral tagasi Rahvasteliidust ja tahaksid meelsasti kapselduda oma traditsioonilisse erapooletusse. Kuid olud leidutavad neid ka selles lootuses, mille tõttu nad püüavad esijoones küll üksikult igaüks omaette, suurendada oma sõjalise vastupanu võimet ja kindlustada oma julgeolekut kohtades, kus see suuremal määral ohustatud. Ohustatud paikadest tähtsamaks osutub A h v e n a m a a s a a r e s t i k. See rahvusvahelise lepingu põhjal demilitariseeritud strateegiliselt esmajärgulise tähtsusega punkt on nüüd eriliseks valulapseks Rootsil ja Soomele. Tema erapooletust kaitseb küll suurriikide garantii, kuid tänapäeval ei peeta seda enam kuigi tõsiseks kaitseks. See pärast tahavadki huvitatud riigid kindlustada saari, et nad ei langeks kergeks saagiks esimesele ründavale vaenlasele.

Oslo konverents ei saanud ega tahtnudki saavutada sõjalist liitu Põhjariikide vahel. Sellegi peale vaatamata jääb ta ajalukku Põhjariikide enesekaitse korraldamise konverentsina, mis kohustab iga osavõtjat eraldi hoolitsema oma julgeoleku eest määral, mis võimaldab kõikidele Põhjariikidele tarbe korral efektiivselt vastu panna kallaletungijale.

Läti.

Läti välisminister Munters jätkab väsimatult oma külaskäike. Ta käis Kaunases, nüüd sõidab ta Helsingi, sealt Stokholmi...

K. S.

ALAHINNATUD SANGARLIKKUS.

„Eesti Vabadussõda 1918—1920“ I.

Toodud kirjeldusest peaks selge olema 5. polgu roodude tõeline osa 8. detsembri lahingus. Jutt sellest, et vaenlane „päraslõunal... oli mere ääres jõudmas juba Purtse jõe suhu“ ja et see sundis andma üldise käsu taandumiseks, kuulub vaba fantaasia valdkonda.

Väga eriskummalisele 8. detsembri lahingu kirjeldusele järgneb raamatus veelgi eriskummalisem 5. polgu roodude võitlusmoraali käsitus, mis lisaks ootamatult ja täiesti põhjendamatuks laiendatakse kogu Viru rindele. Loeme järgmist (sõrendus minult):

„... Veel võrdlemisi värsked 5. polgu osad toimisid nagu alati taandumisel. Kuni asuti kohal, sõdisid mehed vapralt ning tuju oli hea. Niipea kui ilmus käsk tagasitõmbumiseks, valgusid mehed suurelt jaolt omavoliliselt laiali. Meeskonna moraal ja kokkuliituvus olid veel liiga nõrgad, et vastu panna taandumise laostavale mõjule.“ Ning edasi: „Niiviisi süvenes järkjärgult Viru rindel moraalne kriis, mille keerisesse kisti järjest uusi väeüksusi sedamööda, kuidas neid kohale jõudis.“

Lubatagu olla otsekohene — kogu see jutt ei kõlba kuhugi. On õige, et 5. polgu roodude vastupidavus oli võrreldes 4. polgu roodudega palju väiksem ning et nad kergesti omavoliliselt laiali valgusid, ei maksaks aga kõnelda mõttetuid sõnu omavolilisest laialivalgumisest „niipea kui ilmus käsk tagasitõmbumiseks“. Selle asemel oleks mõistlikum olnud — koguni hädavajalik — vaatluse alla võtta tõelisi põhjusi, mis tingisid vahe mõlema polgu osade vastupidavuses nii kirjeldatud lahingus kui ka järgnevalt. Neid põhjusi oli mitu ning nende tundmine on oluline kogu taandumisperioodi õigeks mõistmiseks, sest säärane vahe esines üldiselt samadel põhjustel ka väeosade vahel lõunarindel.

Pöördudes tagasi Jõhvi lahingu juurde 8. detsembril, tuleb rõhutada, et 5. polgu ohvitseridest al.-kpt. Jürgenson oli autoriteetseks, meeskonna tahet ja teguvõimet määravaks juhiks. Tema langemisel ei leidunud aga talle vastavate võimetega komandojärglast nende kahe roodu ohvitserkonnas, keda ta selles lahingus otseselt käsutas, ning tulemuseks oli roodude võitlusvõime langemine ja lõpuks laialivalgumine. Ent kõnelda, et seda tehes 5. polgu osad „toimisid nagu alati“, on ränk eksimine tõe vastu. Need samad 5. polgu roodud, antud mõni päev hiljem 5. polgu 4. rooduga rindele tulnud al.-kpt. Sauselja käsutusse, võitlesid järgnevalt eeskujuliku vastupidavusega Rakvere ees. Seda tunnistab ju ka vaadeldav raamat ise, üteldes oma 233. leheküljel sõnasõnalt (sõrendus minult): „Eduka id lahinguid pidas pealetungiva vastasega 5. polgu 1. pataljon Sämisilla ümbruses.“ Seal polnud mingit laialivalgumist, ka mitte „niipea kui ilmus käsk tagasitõmbumiseks“, kuigi roodud nüüd sugugi enam polnud „võrdlemisi värsked“ nagu Jõhvi all. „Taandumise laostav mõju“ oli seega kummalisel kombel avaldunud vastupidiselt — võitlusmoraali tõstvalt!

Kategoorilist tagasitõrjumist nõuab samuti väide moraalsest kriisist Viru rindel ning selle laostavast mõjust uutele väeüksustele. Tõde oli vastupidine: iga uus rood, välja arvatud valitud koosseisuga eriuksused, mida hiljem ta formeeriti ning mida hiljem ta rindele saadeti, oli seda enam nakatatud järjest suurenevast marksistlikust ja sõjavastasest agitatsioonist tagalas. Ei kiskunud sugugi mitte esimesed rindeüksused moraalse kriisi keerisesse hiljem juurdetulevaid uusi väeüksusi — kriisi polnudki rindel, küll aga tagalas —, vaid vastupidi — need uued üksused kippusid paiguti hädaohlikuks saama just rindesõdurite võitlusmoraalile, kippusid säärast kriisi tekitama. Ning mida enam lähenes rinne Tallinnale, seda rääbalmaks oma moraalilt ning seda kardetavamaks rindele muutusid need uued üksused. Drastilisema näitena mainigem siin 1. polgu 13. roodu, kes detsembri lõpul rindele jõudes veel enne lahinguristimise saamist vastu hakkas ja nõudega esines, et ta uuesti tagalasse saadetakse.

Ei, — esimesed rindeüksused olid vastupidiselt julguseandjad uutele üksustele, nende võitlusmoraali kasvatajad. Vastasel korral oleks rinne juba esimese sõjanädala järel kokku varisenud. See tohiks küll igatühele selge olla, kes ajaloolist tõde suudab ja tahab näha!

Võtkem edasi Rannaküla lahingu kirjelduse 11. detsembril (lk. 228). Kas võib üldse midagi jutustada ebamäärasemalt?

„Vastase pealetungikatsel Rannaküla ees pandi tükk aega visalt vastu.“ Mis tähendab tükk aega? Mitme tunni mõistele see vastab? Tegelikult kestis lahing otseselt Rannaküla pärast kella kolmest öösel kuni kella poole 12-ni päeval, seega 8 ja pool tundi. Ning see on igal juhul palju enam, kui mitte-midagi-ütlev „tükk aega“. Mispärast — küsigem edasi — iseloomustatakse vaenlase lahingutegevust pealetungikatsena? Kas sellepärast, et meiepoolest lahingutegevust näidata nõrgemana ja tähtsusetumana kui ta oli? Ometi — tõele au andes — see oli vastase poolt süstemaatiline, pidev pealetung kaugelt suuremate jõududega ja tehniliste võitlusvahenditega, kui meil oli kaitseks vastu panna. Ent jõudude vahekorda pole siingi samuti heaks arvatud mainida nagu valdava enamiku teistegi lahingute kirjelduses.

Edasi: „Mõnesugustel põhjustel lakkasid töötamast ka kuulipildujad.“ Pilt lahingu raskustest oleks olnud ju palju selgem, kui „mõnesuguste põhjuste“ asemel oleks otseselt üteldud, et käre d a k ü l m a t õ t t u, mis tekitas rikkeid ja ei võimaldanud nende kõrvaldamist.

Ning veel edasi: ... pärastlõunal hakkasid lõppema otsa padrunid.“ Ei, mitte pärastlõunal. Lahing, nagu juba mainisin, lõppes kell pool 12. See aeg aga teatavasti ei kuulu pärastlõuna mõiste alla. Ja padrunid hakkasid lõppema juba kella 10 ajal. Nii oli lugu tegelikult.

Lõpuks loeme: „Tuska tegid ka kohalikud enamlased Aseri vabriku rajoonis, kes majadest avasid tule meie osade peale.“ On vähe ütelda, et „tuska tegid“. See oli tugev ja ootamatu löök seljatagant, sest kohalikud enamlased punaväe instruktorite juhatusel avasid vabriku kolmandalt korralt kuulipilduja- ja püssitule, lisaks veel ka töölistmajadest. Ning nimelt sel kriitilisel momendil, kui selgus, et meie padrunite otsalõppemisel pealetungivast vastasest paratamatult peame lahti kiskuma ja Rannaküla maha jätma. Ometi — tagasitõmbumine viidi läbi suurema segaduseta, kuigi seisukord oli otse katastroofiline, sest vaenlase pool tegetus ju veel suurtükivägi, kes lisaks kõigele otsesihhimisel šrapnellitulega üle külvas meie taanduvaid üksusi.

Raamatu üheks suureks puuduseks on peale muu nimelt ka see, et ta ei puuduta peaaegu sugugi vaenulist seljatangust rinnet, mille vastane organiseeris oma laevastiku abil Viru rinde taga sõjategevuse algusest peale. Nagu Vene laevastikku

ennastki, mis peale Narva-Jõesuu dessandi vaid paar korda leiab mainimist. Kuigi sel seljatagusel tegevusel, mis baseerus laevastikule, oli mõjukas tähtsus sõjategevuse käigule, kuna meie rindeosadel tuli järjest kokku pörgata organiseeritud vaenulike aktsioonidega kohalike enamlaste poolt — alaliste äraandmistega ning meie üksuste tulistamisega. Selles seljataguses tegevuses oli Aseri vaenlase kõige tähtsamaks baasiks — siin pani ta oma võimu kindlasti maksma juba nädalapäevad enne Rannaküla lahingut.

Vene sõjalaevad, arvult kaks, ilmusid nimelt Aseri juurde 5. detsembril ning pommitasid seda päeva jooksul kaks korda, kokku välja lastes saja mürsu ümber, — ilmselt selleks, et demonstreerida oma võimu ning lahkuma sundida Saksa valverühmi. Laevad jäid Aseri juurde kogu ööks, helgiheitjate valgusel kontakti astudes rannaga ning punaväe instruktoreid ja relvi maale saates. Järgmisel päeval — 6. detsembril — ühines nendega seal veel kaks sõjalaeva ning siis teostasid kõik neli sõjalaeva ühise reidi Kunda alla.

Kõigest sellest pole raamatus sõnagi. Niisamuti sedagi mitte, et samal 6. detsembril, kohe peale meie väeosade taandumist Oru-Künnapõhja joonelt, vaenlane Voka mõisa kohal maale saatis tugeva dessandi — ühe pataljoni 1. Tallinna kommunistlikust polgust, kes edasi liikudes järgmisel päeval jõudis Vallastesse, 8. detsembril aga juba Ontika kaudu tulles Järve mõisast välja löi meie 4. polgu 4. roodu, viimase kaotades surnutena ja haavatutena enam kui kolmandiku oma koosseisust. — Ka seda pole oluliseks peetud raamatus mainidagi.

Küsigem nüüd, kuidas saab lugeja vähegi õige ja ülevaatliku pildi kõigist neist erilistest raskustest, kogu sellest otse meeleehtlikust olukorrast, milles meie viletsalt relvastatud, osalt relvastamata salkadelgi, kerges juhuslikus rõivastises, lagunenuid jalanõudes ning pidevalt alatoitluse all kannatades tuli — sageli tühjade püssidega — võidelda arvult ja tehniliselt mitu korda tugevama vaenlase vastu, seejuures omamata isegi enam-vähem kindlat, usaldusväärset seljatagust, vaid vastupidi alaliselt kokku sattudes alatute äraandmistega ning aeg-ajalt otseste löökidega seljatagant? T a e i s a a s e d a. Sest säärast õiget, tõelist pilti meie Vabadussõja kõige raskemast, dramaatilisemast ning ühtlasi heroilisemast järgust — taandumisperioodist — vaadeldav ajalooline teos anda pole suutnud.

Allakirjutanu on käesolevas kirjutuses tähelepanu juhtinud tähtsamatele puudustele, vigadele ja väärhinnangutele Vabadussõja esimese kahe nädala sündmustiku käsitluses Viru rindel. Ent rõhutan, täiesti teadlik olles oma sõnades ning igal ajal valmis olles neid faktiliste andmete ettetoomisega tõestama, et samal määral vigane, puudulik ja väärhinnanguid esitav on selle rinde kogu taandumisperioodi käsitlus. Seejuures on allakirjutanu käesolevas kirjutises täiesti puudutamata jätnud rinde kõrgema juhtimise küsimused, asudes arvamisel, et see praegu taktiliselt pole soovitav.

Tehkem lõpuks mõned järeldused. Kindral J. Laidoneril on vastuvaieldamatult õigus, et ajaloost peab ammutama julgust tuleviku jaoks ning et meie Vabadussõda on selleks määratu suur tegur. Ent kui Vabadussõja sündmustikku esitatakse niivõrd vildakalt, et see muutub tõelikkuse kõverpeegliks, kaotab Vabadussõda paratamatult väga palju oma ergutavast ja kasvatavast tähtsusest, lugeja ei näe, ei leia sellest seda sangarlikkust, mis võiks eeskujuna ja julguseandjana tiivustada tuleviku tegudeks.

Meie koolide õppekavades esineb ühe ülesandena ka tutvumine Eesti Vabadussõja sündmuste käiguga. Ajaloo-õpperaamatud oma mõneleheküljelise käsitlusega sellest peale üldise sündmustekäigu skeemi midagi lähemat ei anna. Sisule sellele skeemile peab andma õpetaja, Kust võtab aga õpetaja selle sisu — kasvatava, ergutava ning

rahvuslikku iseteadvust ja enesekindlust arendava, kui Vabadussõja raskema ja heroilisema järgu käsitus suures ametlikus väljaandes on antud sellisena, et sealt sangarlikkuse momenti tuleb otsida ridade vahelt!

Paljudes meie koolides asetsevad aukohal marmortahvlid nende õpilaste ja õpetajate mälestuseks, kes langesid Vabadussõjas. Kujutlegem nüüd, et õpilased paluvad oma ajalooõpetajat tutvustada neile lähemalt just seda Vabadussõja algjärku, kus õpilased olid esimeste seas vaenlaste vastu astumisel ja võitlemisel. Millise peatüki osast „Sõjategevus Viru rindel“ (lk. 209—248) näiteks võib siis õpetaja õpilastele ette lugeda, et nendeski äratada seda vaimustust ja võitlusjulgust, mis oli nende eelkäijatel samast koolist? Aga mitte ühtki! Sest negatiivsed nähted, pealegi neid põhjendamata või valesti põhjendades, on selle võitlusperioodi käsitluses ebaproportsionaalselt välja tõstetud sangarlike nähtuste arvel ning kogu üldpilt antud ajalooliselt ebaõiges interpretatsioonis. Ning õpetaja, kui tal on vastutustunnet, peab pöörduma teiste allikate poole, et leida neist seda vajalist, mida kõnealus teoses ei leidu.

Alfr. Vaga.

Elmises numbris arvustises „Alahinnatud sangarlikkus“ palutakse lugejaid parandada järgmised trükivead:

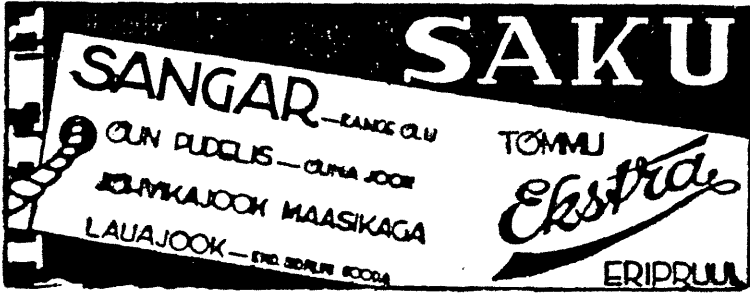
Lk. 39, alt 15. rida: on „iseloomu mõtte“, peab olema „iseolemise mõtte“. Lk. 40, ülalt 25. rida: on „Piltlik“, p. o. „Petlik“. Lk. 45, ülalt 8. rida: on „joonel“, p. o. „joonele“. Lk. 45, ülalt 21. rida: on „põhja poole“, p. o. „põhja pool“. Lk. 45, alt 13. rida: on „pidi vastupanu“, p. o. „pidi saama vastupanu“.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.—, poolaastas kr. 1.70.

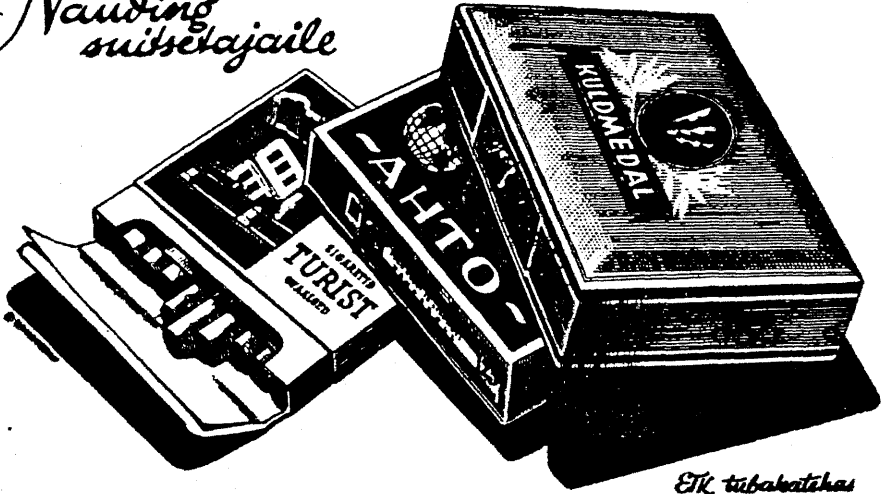
Toimetuse esimees ja vastutav toimetaja: *K. Särgava.*

Toimetus: *R. Indreko, Edg. Kant, K. Koljo, V. Nõges, Ed. Roos, E. Salurand, F. Solba.*
Väljaandja: *Tallinna Eesti Rahvustaste Klubi*, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

R. Tohver & Ko trükk. Tallinn 1938.

*Nauding
suissetajaille*

Valmistame kõike

kriidiliike

kõrges väärtuses

KRIIDITÖÖSTUS

R. SERGO & Ko

Paljassaare tee 68, telefon 418-49

39